

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti

Marta Damjanović, Tin Rajković

VIZUALNO REPREZENTIRANJE PANDEMIJE COVID-19

Zagreb, 2020.

Ovaj rad izrađen je na Odsjeku za povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Dragana Damjanovića, red. prof. i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2019./2020.

SADRŽAJ RADA

1. UVOD.....	1
2. OPĆI I SPECIFIČNI CILJEVI.....	2
3. MATERIJALI I METODE.....	3
4. REZULTATI RADA	4
4.1. VAŽNOST PROUČAVANJA VIZUALNOG REPREZENTIRANJA	4
4.2. VIZUALNO REPREZENTIRANJE BOLESTI KROZ POVIJEST	8
4.3. VIZUALNO REPREZENTIRANJE PANDEMIJE KORONAVIRUSA I POVEZANIH DRUŠTVENIH ASPEKATA.....	30
4.3.1. UPORABNE VIZUALNE MANIFESTACIJE.....	35
4.3.2. UMJETNIČKE VIZUALNE MANIFESTACIJE	59
5. RASPRAVA.....	110
6. ZAKLJUČCI.....	112
ZAHVALE.....	113
POPIS LITERATURE.....	114
POPIS SLIKOVNIH PRILOGA.....	117
SAŽETAK	126
SUMMARY.....	127
ŽIVOTOPISI AUTORA.....	128

1. UVOD

Pojava virusa SARS-CoV-2 krajem 2019. godine u kineskom gradu Wuhanu rezultirala je globalnom pandemijom COVID-19 čije će se zdravstvene, ali i društveno-ekonomske posljedice iznimno dugo osjećati. Na kulturnome planu, pandemija je utjecala i na nastanak velikog broja različitih umjetničkih i neumjetničkih vizualnih djela čiji značaj je dvostran jer, iako je pandemija dala prvi poticaj za njihovu kreaciju, ta djela utjecala su i dalje utječu na kolektivnu percepciju same pandemije pri čemu se u njihovom nastanku očituju obilježja razdoblja u kojemu živimo. Upravo snaga vizualnoga da utječe na proizvodnju značenja glavna je tema ovoga rada. Kako bi se ona što jasnije razumjela u prvome dijelu rada obrazlaže se važnost vizualne reprezentacije općenito kao i povijesnog razvoja vizualnog reprezentiranja različitih bolesti, dok se sadržaj drugoga dijela rada usredotočuje u cijelosti na aktualnu pandemiju.

2. OPĆI I SPECIFIČNI CILJEVI

Opći cilj ovoga rada je doprinijeti općem značaju i prihvaćanju znanstvenih disciplina povijesti umjetnosti i vizualnih studija pri objašnjavanju svakodnevnih fenomena proizvodnje i reprezentiranja značenja putem različitih vizualnih kanala.

U ovom radu određena su tri specifična cilja.

Prvi cilj je odrediti koliko značajnu ulogu je kroz povijest imalo vizualno reprezentiranje različitih bolesti na proizvodnju značenja kod šire populacije.

Drugi cilj ovoga teksta je objasniti utjecaj pandemije COVID-19 na razne vizualne oblike izražavanja: od samog prikazivanja koronavirusa, različitih vizualnih reprezentacija vezanih uz pandemiju te novih vizualnih aspekata svakodnevnog života koji su nastali kao posljedica pandemije, a i vrlo vjerojatno će biti prisutni i nakon njezina završetka zbog mjera predostrožnosti.

Treći cilj je, kroz analizu različitih vizualnih reprezentacija povezanih uz pandemiju COVID-19, ispitati „prirodu“ različitih vizualnih vrsta, pitanje njihovog umjetničkog, odnosno uporabnog karaktera, a najšire, preispitati granice koje dijele tradicionalnu humanističku disciplinu povijest umjetnosti od mlade discipline vizualnih studija.

3. MATERIJALI I METODE

Kako bi se najbolje mogao razumjeti utjecaj vizualnog reprezentiranja na proizvodnju ljudskih percepcija vezanih uz bolesti, a specifično pandemije COVID-19, u ovom radu je za stvaranje teorijske osnove, koja objašnjava općenitu važnost vizualne reprezentacije, u prvom poglavlju donesen sažet uvid u literaturu s područja povijesti umjetnosti, vizualnih studija te kulturalnih studija.

U drugom poglavlju donosi se analiza vizualnog reprezentiranja različitih bolesti i društveno-kulturnih aspekata vezanih uz njih kroz povijest. Kontekstualni okvir za ovo poglavlje pružila je literatura s polja povijesti medicine koja prati povijesni razvoj medicinskih dostignuća te ljudskog stava prema različitim zdravstveno-društvenim aspektima bolesti što je pak poslužilo kao prva točka uspostavljanja korelacije s proučavanjem povijesnog razvoja određenih likovnih motiva na, prvenstveno, umjetničkim djelima.

U trećem poglavlju, na osnovi tekstova s polja vizualnih studija, vizualna djela podijeljena su na umjetničke i neumjetničke, odnosno uporabne, vizualne manifestacije, a takva podjela je, osim boljeg shvaćanja vizualnog utjecaja tih reprezentacija, metodološki bila potrebna i zbog preispitivanja različitih svrha suvremenih vizualnih djela koje, shodno svojoj vrsti, stvaraju ili potvrđuju različite vrijednosti. Pri svrstavanju određene vizualne manifestacije nastale tijekom pandemije COVID-19 u određenu skupinu, poslužilo je kontekstualno znanje o njihovom nastanku koje je propitano i likovnom analizom.

4. REZULTATI RADA

4.1. VAŽNOST PROUČAVANJA VIZUALNOG REPREZENTIRANJA

Prije same analize vizualnih reprezentacija bolesti kroz povijest, kao i detaljnije analize prikazivanja virusa SARS-CoV-2 te pandemije COVID-19, potrebno je dati definicije pojma „reprezentacija“, naglasiti postojanje različitih vrsta reprezentacije te u tom kontekstu objasniti ulogu vizualnog reprezentiranja kao i teorijske probleme koje rasprave o tom pojmu sa sobom donose.

Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža pojam „reprezentacije“ veže uz „procesе stvaranja i prijenosa značenja između ja i drugoga, jedne i druge kulture ili povijesnog razdoblja“¹ pri čemu se „ti procesi dodatno raslojavaju prema tipu diskursa (fikcionalno pripovijedanje, povijest, znanost, filozofija, itd.) i umjetničkom mediju reprezentacije (književnost, slikarstvo, kiparstvo, film, itd.)“² Dean Duda u svojoj knjizi *Kulturalni studiji: ishodišta i problemi* iz 2002. godine isti pojam definira na sljedeći način:

Reprezentacija (prikazivanje, predočavanje), jedan od ključnih termina u proučavanju kulture, važan je dio procesa proizvodnje i razmjene značenja u kulturi, odnosno tvorbe kulture kao poprišta sukoba oko značenja. Uključuje niz mehanizama i strategija koje raspoložu sistemima znakova (jezik, slike, zvukovi itd.), dakle: tekstovima i diskurzima, i okupljaju se oko odnosa znanja i moći, njihove socijalne konfiguracije, politike značenja, diskurzivne zastupljenosti i prisutnosti, odnosno zakinitosti i nevidljivosti (rodnog, rasnog, dobnog, klasnog itd.). Ukratko: dominantni modeli reprezentacije istodobno su, naravno, i modeli nadziranja značenja.³

Kao što ove dvije definicije pokazuju, pitanje reprezentacije usko je vezano uz proizvodnju i razmjenu značenja koje se može odvijati kroz više kanala, a ovaj rad će se specifično baviti vizualnim aspektima reprezentiranja. Naime, osobitost slike jest to što omogućuje pristup onome što prikazuje „puno bliže i neposrednije nego u bilo kakvu jezičnom opisu koji može opisati predmetni objekt tek uz pomoć diskurzivnih rečeničnih slijedova i

1 Anon, 2007., 295.

2 Anon, 2007., 296.

3 Duda, 2002., 27.

arbitrarnih znakova (riječi)⁴ pri čemu treba naglasiti i kolorističku i oblikovnu privlačnost te, najčešće, bržu receptivnost vizualnog u odnosu na tekstualno. Osim toga, vizualno izražavanje je oduvijek omogućavalo komunikativni obuhvat šire populacije zbog svojeg nezahitjevanja da njegovi recipijenti budu pismeni. No, i u suvremeno doba Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) naglašava važnost vizualnog komuniciranja zbog olakšanog razumijevanja informacija i širokog dosega do ljudi svih pismenih i obrazovnih razina.⁵

Podrobnijim čitanjem definicija „reprezentacije“ na početku ovoga poglavlja mogu se razlučiti dva shvaćanja položaja slike pri reprezentiranju: prva definicija omogućuje pozicioniranje slike kao posebnog umjetničkog medija što je odjeljuje od diskurzivnih mogućnosti prezentiranja dok druga definicija slici pridaje diskurzivnost definirajući vizualnost kao dio sistema znakova. Osim ovih dviju definicija, to propitivanje smještaja vizualnosti dio je šire rasprave koju Krešimir Purgar navodi u uvodu svoje knjige *Preživjeti sliku* iz 2010. godine. Naime, Purgar navodi dva smjera pristupanja problemu slike: dok jedan smjer sliku promatra primarno kao medijski fenomen „koji favorizira materijalnu prirodu slike i naglašava učinke njezine fizičke prisutnosti“⁶ dotle druga strana pristupa problemu „kao slici-tekstu koja podrazumijeva (pre)poznavanje mnoštva pojedinačnih govora slika i povijesti vizualnih diskursa u širem kulturalnom prostoru.“⁷ Ovaj rad će pristupiti problemu slike dominantno kroz drugi navedeni smjer jer, ako je cilj ovog projekta preispitati moć slike da proizvodi značenja, onda je pitanje diskurzivnosti neodvojivo od njezinoga vizualnog aspekta.

O moći i ulozi vizualnog reprezentiranja mnogi istraživači, potaknuti američkim povjesničarom umjetnosti W. J. T. Mitchellom, glavnim pobornikom prethodno navedene druge struje teorijskog promišljanja o slici,⁸ i njegovim paradigmatiskim tekstom *Pictorial Turn* iz 1992. godine, idu toliko daleko da govore o „slikovnom obratu“ u postmodernoj kulturi, tj. osjećaju „da živimo u svijetu slika, u svijetu u kojem (...) nema ničega izvan slike.“⁹ Mnogi znanstvenici su složni da u svakodnevnom životu kasnokapitalističkog društva dominira

⁴ Majetschak, 2009., 58.

⁵ World Health Organization <https://www.who.int/about/communications/understandable/visuals> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

⁶ Purgar, 2010., 10.

⁷ Purgar, 2010., 10.

⁸ Purgar, 2010., 10.

⁹ Mitchell, 2009., 28.

vizualno komuniciranje te da je „nova paradigma slike nadomjestila staru paradigmu jezika“¹⁰ čime „slika sve više postaje model po kojem se tumače i mnogi, drugi, ne-slikovni fenomeni“.¹¹ U tom kontekstu, osobito je znakovita izjava njemačke povjesničarke umjetnosti Christiane Kruse koja navodi:

Počelo je razdoblje onoga što se zove *pictorial* ili *iconic turn*, u kojem se za slike koje cirkuliraju globalno zamijetilo da ne samo ilustriraju naše samorazumijevanje, nego ga i ugrožavaju, da nas mogu prestrašiti, zbuniti, da imaju moć nad nama.¹²

Upravo zbog toga autori ovoga rada smatraju da je za razumijevanje potpunih dosega uloge vizualnog reprezentiranja, a posebice suvremenih fenomena poput pandemije COVID-19, nužna široka analiza koja će uz umjetnička djela obraditi i novije oblike vizualnog izražavanja poput medicinskih digitalnih vizualizacija, animacija, reportažnih i drugih fotografija, edukativnih i drugih videa pa i *memeova* jer su neki od tih vizualnih oblika trenutno dominantniji i sveprisutniji od onih tradicionalno umjetničkih pa samim time imaju i značajniju mogućnost utjecati na ljudsku percepciju. Takvo, u odnosu na tradicionalno poimanje povijesti umjetnosti, prošireno bavljenje analizom različitih vizualnih djela veže se uz relativno mladu disciplinu vizualnih studija koje streme „boljem razumijevanju slika i proučavanju mehanizama vizualnog konstruiranja zbilje.“¹³

Krešimir Purgar u uvodu zbornika tekstova *Vizualni studiji: umjetnost i mediji u doba slikovnog obrata* iz 2009. godine navodi da je umjetnost prerasla iz čisto artističkog fenomena u objekt medijskog spektakla onog trenutka kada su slike (post)modernoga doba postale brojnije od slika prošlih epoha,¹⁴ no bitno je naglasiti da „to što neki znanstvenici žele u domenu slika uključiti umjetničke i neumjetničke slike ne znači da razlike među njima automatski nestaju nego da time postajemo svjesniji njihovih razlika i bolje uočavamo transakcije i prijenose među njima.“¹⁵ Na sličnom tragu je i James Elkins koji tvrdi da to što „vizualni studiji posvećuju trivijalnim slikama reklamnih plakata jednaku pozornost kao i čistoj umjetnosti, to još uvijek ne znači da ih neki unificirajući kriterij vrijednosti izjednačuje po

¹⁰ Purgar, 2009., viii.

¹¹ Purgar, 2009., xi.

¹² Kruse, 2009., 79.

¹³ Purgar, 2009., x.

¹⁴ Purgar, 2009., xv.

¹⁵ Purgar, 2009., xx.

kvaliteti.“¹⁶ Nastavno na to, njemački povjesničar umjetnosti Stefan Majetschak razlikuje *umjetničke slike* od onih *neumjetničkih*, odnosno *uporabnih* o čemu će biti više riječi u trećem poglavlju.¹⁷

¹⁶ Purgar, 2009., xxii.

¹⁷ Majetschak, 2009., 66.

4.2. VIZUALNO REPREZENTIRANJE BOLESTI KROZ POVIJEST

Čovječanstvo su kroz cijelu njegovu povijest pratile razne bolesti koje su svoj najstariji vizualni trag, prema dosadašnjim otkrićima, kako navodi Amir Muzur u knjizi *Povijest medicine za praktičare* iz 2003. godine, ostavile na kostima pračovjeka *Pithecanthropusa erectusa* iskopanog 1894. godine na Javi,¹⁸ za koje se pretpostavlja da su između 400000 i 500000 godina starosti.¹⁹ Bolesti nisu samo medicinski slučajevi – one dovode u pitanje čovjekovu sposobnost nošenja s poteškoćama, naglašavaju ljudsku slabost i smrtnost te pobuđuju širok spektar negativnih emocija. Epidemije i pandemije razarale su društva razorno, čak i razornije nego ratovi, no za razliku od velikih ljudskih sukoba gdje su neprijatelji prepoznatljivi, bolesti su „nevidljive“, tj. jako dugo se nije znalo koji su im stvarni uzročnici i da se oni mogu vidjeti..

Ljudska potreba za vizualnom predodžbom bolesti postojala je i u vremenu kada se nije moglo egzaktno objasniti njihovo porijeklo pa su vizualizacije bolesti bile pod utjecajem različitih vjerovanja te kulturnih konvencija. Tome je pripomoglo i jedno od temeljnih svojstava slike zbog kojeg ona ne mora pokazivati samo predmet ili pojavu koja je vidljiva i inače u svakodnevnom životu, već je njezina mogućnost „da nešto što faktički nije tamo postane vizualno vidljivo, uistinu najfascinantniji aspekt likovnosti“.²⁰

O povijesnom razvoju ljudskog stava prema raznim bolestima govori knjiga *Povijest medicine za praktičare* napisana od strane više hrvatskih autora 2003. godine:

Danas, odgajani uglavnom materijalistički i s velikim povjerenjem u znanost, učimo da se bolest razvija kao posljedica defektnog nasljeđa ili pak izlaganja mikroorganizmima ili fizičkim i kemijskim agensima, kombiniranih s odgovarajućim stanjem našeg obrambenog sustava. Bolesnik se pritom uglavnom ne smatra odgovornim za razvoj vlastitog bolesnog stanja. U najstarija vremena ljudske vrste, prevladavala su bitno drugačija shvaćanja.²¹

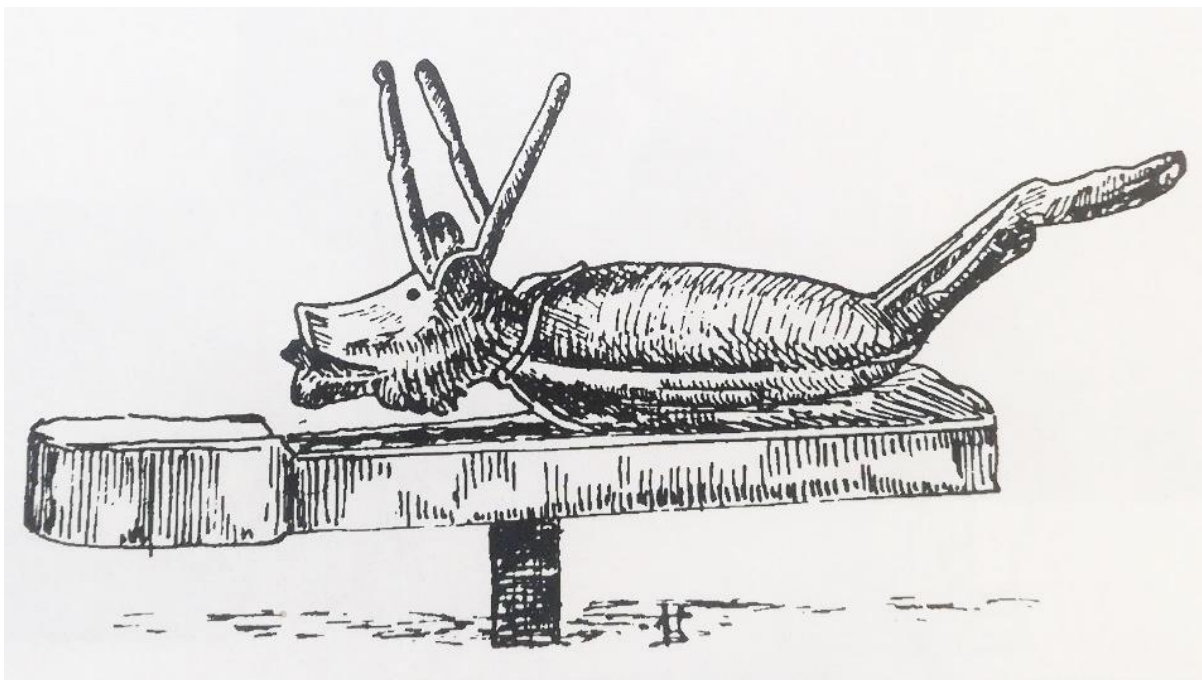
¹⁸ Škrobonja et al., 2003., 11.

¹⁹ Glesinger, 1978., 13.

²⁰ Majetschak, 2009., 58.

²¹ Škrobonja et al., 2003., 11.

Od samih početaka čovječanstva, nerazumijevanje nastanka i prestanka različitih bolesti bilo je, naime, povezano s vjеровanjima o utjecaju nadnaravnih bića moćnijih od čovjeka poput različitih božanstava, duhova i demona.²² To pokazuje i velik broj pronađenih neolitskih lubanja s okruglim ili četvrtastima otvorima koji su nastali kao posljedice kirurških zahvata,²³ a znanstvenici se danas dominantno slažu da je cilj takvih bioloških intervencija bilo stvaranje prostora za izlazak demona.²⁴ Također, postojanje različitog nakita, privjesaka i tetovaža u životu pračovjeka pripisuje se vjеровanju o njihovoj moći zaštite od raznih demona među kojima su i oni koji su uzrokovali bolesti.²⁵ Jedan takav demon, ilustriran u nastavku teksta, materijaliziran je u drvu na području Malajskog arhipelaga. (Slika 1.)

Slika 1. Crtež drvene skulpture demona bolesti Ular-Naga s Malajskog arhipelaga

Takva percepcija nastavila se i u drevnim kulturama Mezopotamije i Egipta, ali i mlađih civilizacija Srednje i Južne Amerike, koje su svoje strahove vizualizirale skulpturama različitih demona poput manje votivne brončane skulpture babilonskog demona Pazuzua (Slika 2.) nastale u prvom tisućljeću prije Krista koja je oblikovana kao ljudsko tijelo s mrštećom

²² Škrobonja et al., 2003., 12.

²³ Glesinger, 1978., 13.

²⁴ Glesinger, 1978., 14.

²⁵ Glesinger, 1978., 15.

zmijolikom glavom i krilima kako bi prestrašila i otjerala druge demone bolesti od svojih vlasnika.²⁶

Slika 2. Brončana skulptura babilonskog demona Pazuzua koja se čuva u pariškom muzeju Louvre

²⁶ Louvre, <https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/statuette-demon-pazuzu-inscription> (pregledano 25.8.2020.)

Zbog slabog razvoja materijalnih lijekova te vjerovanja da bolesti nastaju kao posljedice kazni nadnaravnih bića,²⁷ ljudi su se u starom vijeku dominantno pouzdavali u moć molitve,²⁸ žrtvovanja, različitih rituala te brojnih drugih praznovjernih praksi.²⁹ Ulogu liječnika su, shodno tome, često preuzimali svećenici, dok se pravim liječnicima u Mezopotamiji, prema pisanju grčkog povjesničara Herodota, nije naročito vjerovalo.³⁰ Egipatski liječnici bili su na boljem glasu,³¹ ali i u njihovoj kulturi ljudi su se pouzdavali u nadnaravnu moć votivnih skulptura poput onih koje svojim oblikovanjem invociraju lik Imhotepa, egipatskog graditelja i liječnika koji je nakon svoje smrti postao božanskim zaštitnikom medicine.³² (Slika 3.)

Slika 3. Brončana sjedeća skulptura Imhotepa datirana između 332. i 30. g. pr. Kr.

²⁷ Glesinger, 1978., 75.

²⁸ Škrobonja et al., 2003., 19./20.

²⁹ Glesinger, 1978., 12.

³⁰ Škrobonja et al., 2003., 22.

³¹ Škrobonja et al., 2003., 24.

³² Škrobonja et al., 2003., 27.

U antičkim civilizacijama Grčke i Rima zabilježen je značajniji razvoj materijalističkog medicinskog znanja, no i u tim se kulturama dalje vjerovalo da uspjeh izlječenja treba primarno pripisati određenim božanstvima.³³ U umjetnosti su se ta vjerovanja ogledala kroz skulpture, primjerice, grčkog boga Asklepija (Slika 4.) koji je, najvjerojatnije, kao i egipatski Imhotep, najprije bio običan čovjek koji je kasnije deificiran.³⁴ Motiv zmiје omotane oko njegovoga štapa do danas se održao kao simbol ljekarništva, iako on vjerojatno ima starije korijene, povezane uz Mojsija i/ili Babilonce.³⁵

Slika 4. Mramorna skulptura grčkoga boga Asklepija pronađena u Asklepijevom hramu u Epidauru, datirana u 2. st. pr. Kr.

³³ Škrobonja et al., 2003., 48.

³⁴ Škrobonja et al., 2003., 48.

³⁵ Škrobonja et al., 2003., 48.

Dominacija kršćanstva od njegova proglašenja službenom religijom Rimskoga Carstva 313. godine postupno je zaustavila razvoj dotadašnjih materijalističkih medicinskih iskustava dajući prednost imaterijalnim čudotvornim svetačkim moćima što se održalo kroz cijeli srednji vijek.³⁶ U tom razdoblju odvila se i najpogubnija kuga u povijesti poznata i kao „crna smrt“ koja se pojavila u Indiji 1332. godine odakle su je hodočasnici dalje prenijeli u Kinu, a idućih godina proširila se gotovo cijelom Azijom, Europom i sjevernom Afrikom.³⁷ Procjenjuje se da je od „crne smrti“ samo u Europi između 1346. i 1353. umrlo oko 25 milijuna ljudi.³⁸ Sadrís Medrano-Cabral u svojem eseju *The Influence of Plague on Art from the Late 14th to the 17th Century* navodi da je crna kuga utjecala na razvoj strašnijih likovnih prikaza tako što je uzrokovala promjene percepcije smrti koja se značajnije počela povezivati uz Božju kaznu, dok se smrt tijekom prethodnih tisuću godina europskog kršćanstva dominantno prikazivala kao prijelazni put između zemaljskog i rajskog života.³⁹ Kolektivni strah i očaj koji se manifestirao na likovnoj razini te koji je doveo do razvoja raznih ikonografskih prikaza pratit će umjetnost i stoljećima poslije.

Dominantni utjecaj religije rezultirao je vjerovanjem da očitovanja Božjega gnjeva u vidu ratova i bolesti zbog ljudske grešnosti nikada neće prestati što je pojačalo strah od pakla pa se samim time i povećava i učestalost njegovog prikazivanja u umjetničkim djelima.⁴⁰ Najbolji primjeri vežu se uz nizozemskog slikara Hieronymusa Boscha te flamanskog slikara Pietera Brueghela starijeg koji su mentalitet svoje, ali i brojnih prošlih generacija, slikovno materijalizirali prikazima detaljnih scena s mnoštvom nasilja i demonskih likova. (Slika 5. i Slika 6.)

³⁶ Škrobonja et al, 2003., 61.

³⁷ Glesinger, 1978., 112.

³⁸ Škrobonja et al, 2003., 78.

³⁹ Sadrís Medrano-Cabral, *The Influence of Plague on Art from the Late 14th to the 17th Century*, <https://www.montana.edu/historybug/yersiniaessays/medrano.html> (pregledano 25.8.2020.)

⁴⁰ Sadrís Medrano-Cabral, *The Influence of Plague on Art from the Late 14th to the 17th Century*, <https://www.montana.edu/historybug/yersiniaessays/medrano.html> (pregledano 25.8.2020.)

Slika 5. Slika *Trijumf smrti* Pietera Brueghela starijeg nastala 1562. godine

Slika 6. Središnji dio triptiha *Iskušenje sv. Antuna* slikara Hieronymusa Boscha iz 1506. godine

Osim imaginarnih scena, ovo razdoblje obilježavaju i prikazi rasističkog nasilja jer su u mnogim europskim zemljama za pošast crne kuge okrivljivani Židovi.⁴¹ Priložena ilustracija iz rukopisa francuskog kroničara Gillesa Li Muisisa nastalom 1340-ih godina bilježi tako mučenje i spaljivanje Židova. (Slika 7.)

Slika 7. Ilustracija u rukopisu francuskog kroničara Gillesa Li Muisisa iz 1340-ih godina

Zbog nemogućnosti liječnika da značajno pomognu u suzbijanju pandemije „crne smrti“, ali i drugih pandemija koje su kontinuirano izbijale, votivna funkcija prethodno spomenutih skulptura babilonskog Pazuzua, egipatskog Imhotepa i starogrčkog Asklepija, ali i drugih umjetničkih djela u prošlim razdobljima, nastavila se zavjetnim karakterom različitih slika, skulptura i crkava posvećenih svecima zaštitnicima od bolesti, a naročito sv. Sebastijanu i sv. Roku.⁴² Jedna takva slika *Sv. Sebastijan zagovara za pogođene kugom* francuskog slikara Jossea Lieferinxea dovršena 1499. godine (Slika 8.), iako zapravo tematizira kugu iz sedmog stoljeća,⁴³ uspješno vizualizira scene očaja koje su bile česti društveni prizori i u njegovo doba.

⁴¹ Škrobonja et al., 2003., 78.

⁴² Glesinger, 1978., 113.

⁴³ Christian Iconography,

<https://www.christianiconography.info/Wikimedia%20Commons/sebastianPlagueLieferinxe.html> (pregledano 25.8.2020.)

U prvom planu prikazuje se scena blagoslivljanja mrtvih tijela s kojih se kuga dalje širila na ljude koji su ih nosili na blagoslov i pokapanje, a u pozadini na nebu, kojim lete anđeo i demon-prijenosnik bolesti, sv. Sebastijan se moli Bogu da poštedi grad od kuge.⁴⁴

Slika 8. Slika *Sv. Sebastijan zagovara za pogođene kugom* francuskog slikara Jossea Lieferinxea dovršena 1499. godine

⁴⁴ Christian Iconography, <https://www.christianiconography.info/Wikimedia%20Commons/sebastianPlagueLieferinxe.html> (pregledano 25.8.2020.)

Kolektivna opsjednutost smrću osobito se očituje na primjerima grobnica koje od 14. pa sve do 16. stoljeća pokazuju postupno odmicanje od prikazivanja individualnog društvenog bogatstva poskromljivanjem skulpturalnih figura koje su se naposljetku razvile u prikaze okosturenih leševa poput šesnaestostoljetne skulpture ležećeg mrtvog tijela izjedenog od crva kipara Jacquesa du Broeucqa.⁴⁵ (Slika 9.)

Slika 9. Skulptura *L'homme à moutons* francuskog kipara Jacquesa du Broeucqa iz 16. stoljeća

Poguban utjecaj crne smrti i drugih pandemija te općenito vrlo kratko trajanje životnoga vijeka doveli su do sve veće uporabe motiva vezanih uz prolaznost života poput lubanje, svijeće, sata i uvenuloga cvijeća što će posebice likovno oživjeti u djelima nizozemskih i flamanskih slikara 17. stoljeća,⁴⁶ (Slika 10.) a prije toga razvio se ikonografski prikaz „plesu

⁴⁵ Sadris Medrano-Cabral, *The Influence of Plague on Art from the Late 14th to the 17th Century*, <https://www.montana.edu/historybug/yersiniaessays/medrano.html> (pregledano 25.8.2020.)

⁴⁶ Hall, 1991., 211.

smrti“ koji na osobit način dočarava neizbježnost završetka života za svakog čovjeka bez obzira na sve njegove uspjehe ili neuspjehe. (Slika 11.)

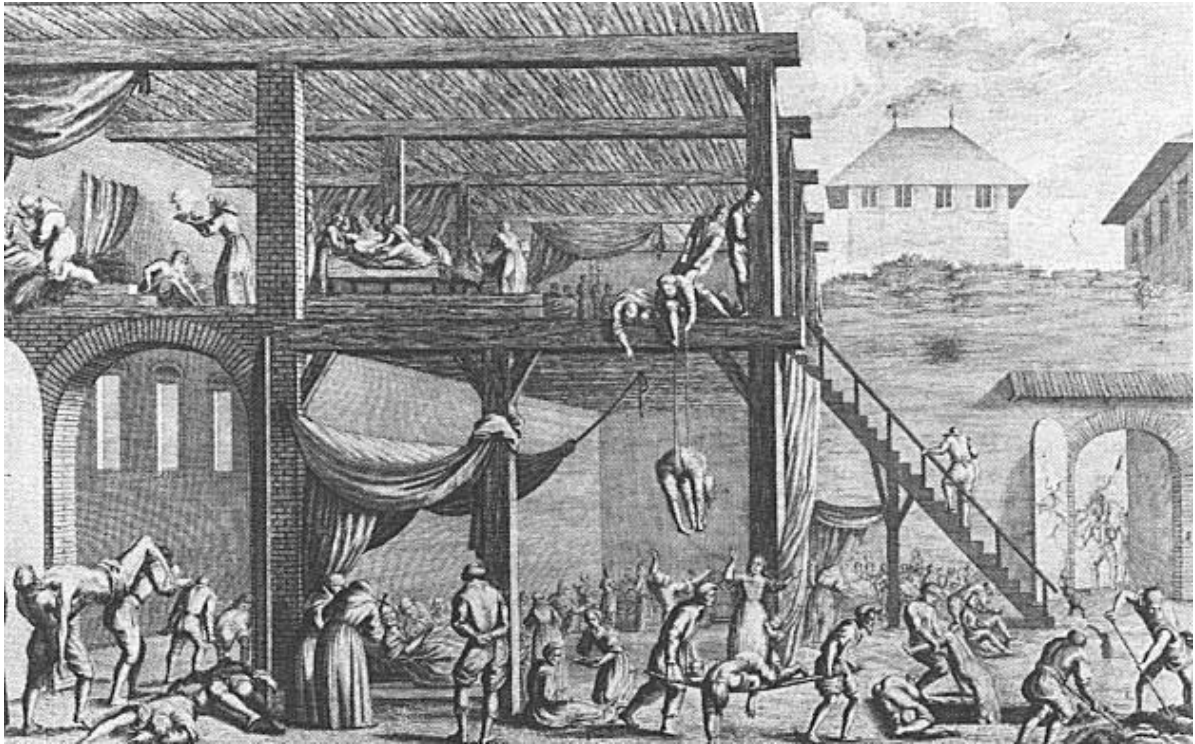

Slika 10. Slika *Vanitas* nizozemskog slikara Harmena Steenwijcka iz 17. st.

Slika 11. Freska s prikazom plesa mrtvaca u crkvi sv. Marija na Škrilinah slikara Vincenta iz Kastva iz 15. st.

Stvaranje povjerenja u materijalističke aspekte liječenja medicina je uspijevala postupno ostvarivati od razdoblja renesanse⁴⁷ kada su se počeli napuštati uzusi srednjovjekovnog pristupa bolesti.⁴⁸ Talijanski liječnik Girolamo Fracastoro 1546. godine prvi je dao naslutiti da su mogući uzročnici zaraza male nevidljive klice,⁴⁹ dok su prvi mikroskop izumili Hans i Zacharis Janssen 1590. godine.⁵⁰ U istom stoljeću, međutim, nastala je gravura koja i dalje vizualizira procese liječenja uz scene užasa i smrti.⁵¹ (Slika 12).

Slika 12. Gravura *Kužna bolnica* njemačkog gravera Jeremiaha Wolffa iz 16. stoljeća

Tijekom 17. i 18. stoljeća medicina se dalje razvijala,⁵² ali nastavak epidemija kuge,⁵³ nedostatak anestezije i rizik infekcija onemogućili su značajan praktični napredak⁵⁴ što se očitivalo i na likovnim prikazima koje i dalje prati pesimistična atmosfera poput slike *Kuga u*

⁴⁷ Škrobonja et al, 2003., 19./20.

⁴⁸ Škrobonja et al, 2003., 101.

⁴⁹ Škrobonja et al, 2003., 93.

⁵⁰ Škrobonja et al, 2003., 214.

⁵¹ Fox, D. M., Karp, D. R., *Images of Plague: Infectious Disease in the Visual Arts*, <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft7t1nb59n&chunk.id=d0e2775&toc.id=d0e2775&brand=ucpress> (pregledano 25.8.2020.)

⁵² Škrobonja et al., 2003., 108.

⁵³ Škrobonja et al., 2003., 109.

⁵⁴ Škrobonja et al., 2003., 108.

Marseilleu francuskog slikara Michela Serrea iz 1721. godine koja pokazuje kaotičnu situaciju na ulicama tog francuskog grada pogođenog kugom. (Slika 13.)

Slika 13. Slika *Kuga u Marseilleu* francuskog slikara Michela Serrea iz 1721. godine

Povjesničar znanosti Domenico Bertoloni Meli u svojoj knjizi *Visualizing Disease: The Art and History of Pathological Illustrations* iz 2017. godine navodi da je danas općeprihvaćeno mišljenje Erwina H. Ackernechta i Michela Foucaulta da su se predodžbe o bolestima počele mijenjati početkom 19. stoljeća s prvim utjecajima zdravstvenih reformi u Francuskoj koje su institucionalizirale osnovni trening za kirurge i druga klinička iskustva.⁵⁵ Otada se fokus počeo prebacivati s pacijentovih narativa i osjećaja prema objektivnijim stranama mišljenja baziranima na fizičkim pretragama i iskustvima.⁵⁶ U istom stoljeću Louis Pasteur i Robert Koch dokazali su da sitna živa bića nazvana mikrobi uzrokuju različite bolesti,⁵⁷ a otkrivena je i moderna anestezija⁵⁸ što je dovelo do iznimnog povećanja mogućnosti

⁵⁵ Bertoloni Meli, 2018., 6.

⁵⁶ Bertoloni Meli, 2018., 6.

⁵⁷ Škrobonja et al., 2003., 128.

⁵⁸ Škrobonja et al., 2003., 128.

kirurgije.⁵⁹ Sredina 19. stoljeća bilježi i sve veće afirmiranje ideja socijalne medicine i javnog zdravstva.⁶⁰

Ta promjena percepcije očituje se i na djelima španjolskog slikara Francisca Goye koji je 1799. godine u jednoj od svojih gravura oblikovao lik magarećeg liječnika (Slika 14.), dok je svojom slikom *Autoportret s doktorom Arijetom* iz 1820. godine (Slika 15.) prikazao prijateljski odnos sa svojim liječnikom koji mu je godinu dana prije spasio život.⁶¹

Slika 14. Djelo br. 40 iz serije gravura *Los Caprichos* španjolskog umjetnika Francisca Goye objavljene 1799. godine

⁵⁹ Škrobonja et al., 2003., 130.

⁶⁰ Škrobonja et al., 2003., 131.

⁶¹ Hagen, R., Hagen, R., 2007., 73.

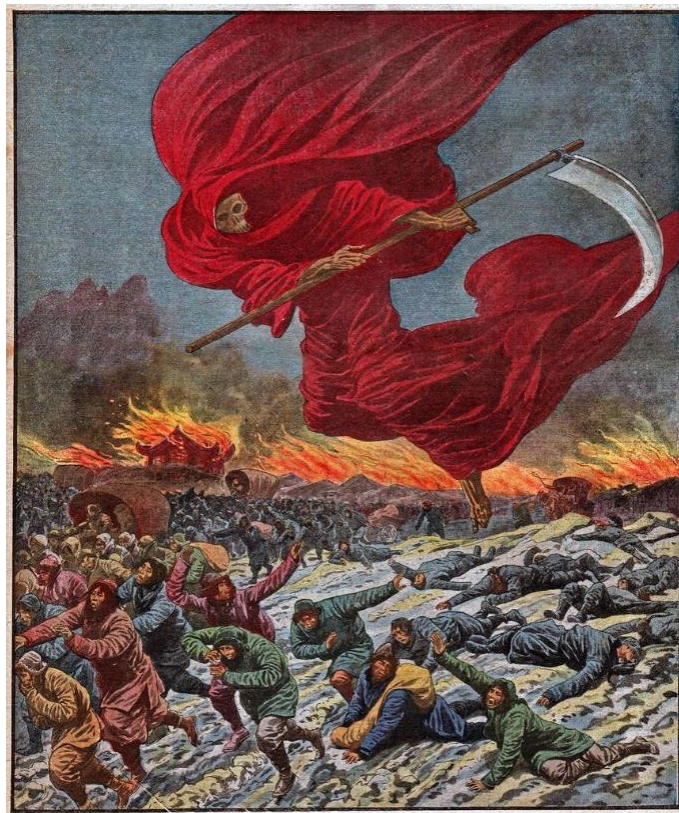

Slika 15. Slika *Autoportret s doktorom Arijetom* iz 1820. godine španjolskog umjetnika Francisca Goye

Ipak, prikazivanje samih bolesti i dalje se vezivalo uz demonske likove ili personifikacije smrti kako svjedoče ilustracije kolere iz 1866. godine (Slika 16.) i ilustracije velike mandžurijske kuge iz 1911. godine (Slika 17.) kao i crtež *Danse Macabre 1918* američkog umjetnika Roberta Warrena Harrisona iz 2011. godine (Slika 18.) koji se i u suvremeno doba nastavlja na ikonografski tip prikazivanja smrti kao kostura koji oduzima dvoje djece jednoj obitelji u jeku pandemije španjolske gripe 1918. godine.

Slika 16. Ilustracija kolere Georgea Johna Pinwella iz 1866. godine

Slika 17. Ilustracija velike mandžurijske kuge na naslovnici Le Petit Journala iz 1911. godine

Slika 18. Crtež *Danse Macabre 1918* američkog umjetnika Roberta Warrena Harrisona iz 2011. godine

Izumom fotografije u prvoj polovici 19. stoljeća omogućeno je bolje dokumentiranje svakodnevnih aspekata bolničkog života poput prikaza prenamijenjenog prostora hongkonške tvornice u bolnicu tijekom treće pandemije kuge 1894. godine⁶² (Slika 19.) kao i vojničkih kreveta u mornaričkoj postaji u San Franciscu koji su preventivno međusobno odijeljeni pregradama tijekom španjolske gripe 1918. godine.⁶³ (Slika 20.) Osim ovakvih fotografija širokih planova, zabilježene su i intimnije snimke poput portreta Kena Meeksa (Slika 21.) ili samrtnog oproštaja Davida Kirbyja (Slika 22.) koji su obojica bili zaraženi AIDS-om.

⁶² Medium, <https://medium.com/a-history-of-color/how-art-has-documented-global-disease-since-the-first-century-4f65940163a1> (pregledano 25.8.2020.)

⁶³ ScienceMag, 2020. <https://www.sciencemag.org/news/2020/05/black-death-fatal-flu-past-pandemics-show-why-people-margins-suffer-most> (pregledano 25.8.2020.)

Slika 19. Fotografija unutrašnjosti prenamijenjene hongkonške tvornice 1894. godine

Slika 20. Fotografija vojničkih kreveta u mornaričkoj postaji u San Franciscu 1918. godine

Slika 21. Fotografija američkog fotografa Alona Reiningera koja prikazuje Kena Meeksa, pacijenta oboljelog AIDS-om, 1987. godine

Slika 22. Fotografija *Lice AIDS-a* američke fotografkinje Therese Frare iz 1990. godine

Fotografski medij omogućio je i bolje dokumentiranje svakodnevnog života za vrijeme pandemija poput nošenja maski američkih igrača bejzbola za vrijeme takozvane španjolske gripe (Slika 23.) ili suvremenijeg prikaza nošenja maski mladih balerina za vrijeme njihovog nastupa tijekom epidemije SARS virusa 2003. (Slika 24.). Ovaj medij je zabilježio i natpis s rasističkom intonacijom 1968. godine u američkom gradu Des Moinesu. (Slika 25.)

Slika 23. Fotografija bejzbolske utakmice 1918. godine

Slika 24. Fotografija nastupa mladih hongkonških balerina tijekom epidemije SARS-a 2003. godine

Slika 25. Fotografija reklamnog panoa u američkom gradu Des Moinesu 1968. godine

Čini se da je dominacija prikazivanja samih bolesti kao demona, personifikacija smrti ili sličnih zloslutnih motiva oslabila u 21. stoljeću, a za to su najbolji primjeri ilustracije vezane uz svinjsku gripu (Slika 26.) koje su likovno iskoristile porijeklo tog virusa te stvorile djelomice veselije prikaze koji se po svojem općem dojmu odmiču od tjeskobnih scena pandemija kroz umjetničku povijest što se nesumnjivo može pripisati manjoj stopi smrtnosti ove bolesti. Osim vizualnog reprezentiranja bolesti kroz druge motive, u ovom stoljeću sve je prisutnija težnja prema što istinitijem prikazivanju bolesti (Slika 27.) proučavanjem vizualnih karakteristika njezinih čestica što će se posebice odraziti tijekom pandemije COVID-19.

Slika 26. Djelo *Swine flu over the cuckoos nest* američkog umjetnika Imad Obegi iz 2009. godine

Slika 27. Umjetničko djelo od tkanine američke umjetnice Mie Weiner iz 2009. godine

4.3. VIZUALNO REPREZENTIRANJE PANDEMIJE KORONAVIRUSA I POVEZANIH DRUŠTVENIH ASPEKATA

U ovom radu vizualno reprezentiranje virusa SARS-CoV-2, pandemije COVID-19 i ostalih aspekata vezanih uz taj suvremeni društveno-zdravstveni fenomen, podijeljeno je u dvije kategorije: uporabnih i umjetničkih slika, po uzoru na tekst Stefana Majetschaka *Pravila vidljivosti: O razlikama između umjetničkih i uporabnih slika* iz 2005. godine.

Njemački povjesničar umjetnosti Stefan Majetschak praveći distinkciju između uporabnih i umjetničkih slika definira neumjetničku, tj. uporabnu sliku kao vizualnu manifestaciju kod koje je „namjena crteža unaprijed *odredila oblik* njezine vidljivosti“⁶⁴, odnosno to znači da njezinu „internu strukturu – dakle kompoziciju, boje, akcente i zatamnjenja (...) *formiraju* dotične pragmatične namjene uporabe slike.“⁶⁵ Kao nekoliko primjera takvih slika Majetschak nabraja: fotografije za putovnice, slike za prodajne i reklamne svrhe, ilustracije znanstvenih teorija te slike koje služe kao didaktička pomagala pri učenju ili za zabavu.⁶⁶

Za razliku od uporabnih, „umjetničke slike obično ne podliježu (...) uporabnim svrhama izvan slika“⁶⁷ te se kod njih ponajprije očituje *autonomna* vidljivost i s njome povezani ikonički smisao koji nastoji biti shvaćen samom slikom, a ne putem nekih ciljeva izvan te slike.⁶⁸ Majetschak navodi da je istina da su umjetničke slike često služile i za uporabnu svrhu, npr. sakralno slikarstvo u službi vjerske propagande, ali takve slike tumačimo kao umjetnost zbog toga što one, iako „proizvode ikonički višak takvih ciljeva (...) svojim se izgledom ipak ne daju svesti na funkciju takvih ciljeva“⁶⁹ jer da nije tako, ne bi se uopće moglo govoriti o umjetnosti nego uglavnom „o vjerskoj ili političkoj propagandi.“⁷⁰

⁶⁴ Majetschak, 2009., 68.

⁶⁵ Majetschak, 2009., 69.

⁶⁶ Majetschak, 2009., 68.

⁶⁷ Majetschak, 2009., 68./69.

⁶⁸ Majetschak, 2009., 68./69.

⁶⁹ Majetschak, 2009., 69.

⁷⁰ Majetschak, 2009., 69.

Taj problem nejasnog odijeljenja između uporabnih i umjetničkih slika Majetschak dalje produbljuje navodeći dva strukturalna elementa koji čine razliku između ove dvije kategorije vizualnih reprezentacija, a to su: *vizualna i stilistička inovacija* te *autorefleksija*.⁷¹

Pod kategorijom *vizualne i stilističke inovacije* Majetschak podrazumijeva da „umjetničke slike – kao prvo – često ciljaju na to da prekinu s prevladanim konvencijama prikazivanja i gledanja“⁷² na način da „ih kritički preispituju, subverzivno im podmeću ili ih, ponekad, čak redefinišu“⁷³ te tako stvaraju „nova pravila vidljivosti, nove načine gledanja“,⁷⁴ „dok uporabne slike obično samo reproduciraju ustaljene načine gledanja i poznate stilove prikazivanja.“⁷⁵ Majetschak pobliže objašnjava tu razliku primjerom uporabnih slika iz područja znanosti, specifično NASA-inih slika svemira za koje se inače smatra da objektivno prikazuju dijelove svemira izbjegavajući bilo kakvu stilizaciju.⁷⁶ Britanski povjesničar umjetnosti Martin Kemp je analizirajući te slike ustvrdio da njihove kompozicije počivaju na načinu prikazivanja krajolika zasnovanog na europskoj likovnoj tradiciji,⁷⁷ dok je Stefan Majetschak kao dokaz proizvoljnosti tih prikaza naveo i NASA-inu ponudu alternativnih pikturnih konstrukcija istih baza podataka od kojih oni nastaju čime se postižu različiti karakteri prikaza.⁷⁸ No, Majetschak zaključuje da, iako je izrada NASA-inih slika uvjetovala ljudsku kreativnu intervenciju, njih se svejedno ne može nazvati umjetničkim slikama zato što one, koliko god estetski zadovoljavajući izgledale, „ne pokazuju ništa novo, jer upravo posežući za poznatim stilovima nastoje nešto što prikazuje dosad neviđene galaktičke svjetove staviti u okvire *poznate* vidljivosti.“⁷⁹

⁷¹ Majetschak, 2009., 70.

⁷² Majetschak, 2009., 70.

⁷³ Majetschak, 2009., 73.

⁷⁴ Majetschak, 2009., 70.

⁷⁵ Majetschak, 2009., 70.

⁷⁶ Majetschak, 2009., 70.

⁷⁷ Majetschak, 2009., 72.

⁷⁸ Majetschak, 2009., 72.

⁷⁹ Majetschak, 2009., 72./73.

Drugu kategoriju *autorefleksije* Majetschak veže uz kvalitetu umjetničkih slika uz mjestimična citiranja Bernharda Waldenfelsa navodeći da:

One ne samo da čine nešto na slici vidljivim nego unose i samu vidljivost u sliku, odnoseći se istodobno na likovni medij, skrećući pogled na neke njegove specifične osobine, kako bi odrazile cjelokupno likovno događanje, tj. stupanje na scenu i postavljanje na scenu kao takvo, unutar slike.⁸⁰

Kao primjer autorefleksije na nekom umjetničkom djelu, Majetschak navodi Rembrandtovu sliku *Sveta obitelj sa zavjesom* iz 1646. godine (Slika 28.) na kojoj se naslikanom crvenom zavjesom daje asocijacija na „prostor slike kao prostor pozornice“⁸¹ što „nedvojbeno je glavna tematska komponenta cjelokupnog smisla slike.“⁸² No, osim na tako očitom primjeru, Majetschak navodi i fotografiju *William Casby* američkog fotografa Richarda Avedona iz 1963. godine (Slika 29.) koja se ne može objasniti samo kao prikaz čovjeka rođenog u ropstvu⁸³ već tematizira višeznačnost fotografskoga pogleda⁸⁴ koja može protumačiti Casbyevo lice, prema interpretaciji Rolanda Barthesa, kao masku ropstva,⁸⁵ što pokazuje da koliko god ova fotografija čini Casbyja vidljivim toliko i skriva njegovu potencijalnu vidljivost.⁸⁶

⁸⁰ Majetschak, 2009., 74.

⁸¹ Majetschak, 2009., 74.

⁸² Majetschak, 2009., 74.

⁸³ Majetschak, 2009., 72.

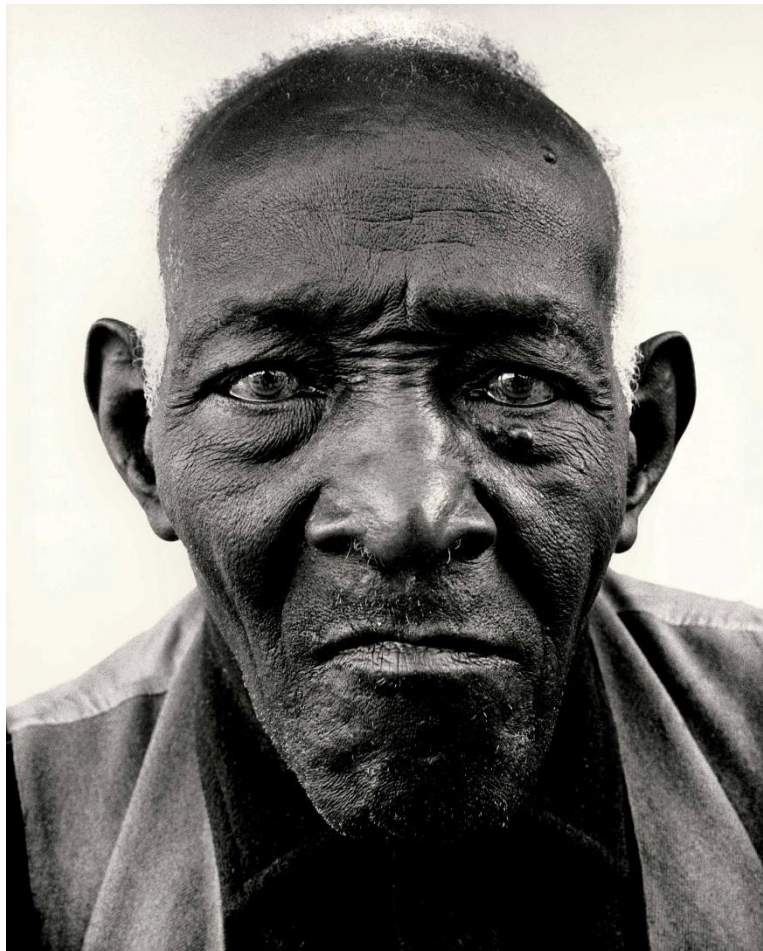
⁸⁴ Majetschak, 2009., 74.

⁸⁵ Majetschak, 2009., 72.

⁸⁶ Majetschak, 2009., 74.

Slika 28. Slika *Sveta obitelj sa zavjesom* nizozemskog slikara Rembrandta van Rijna iz 1646. godine

Slika 29. Fotografija *William Casby* američkog fotografa Richarda Avedona iz 1963. godine

Osim tih strukturalnih obilježja, Majetschak upućuje i da, kako ne bi došlo do krivog tumačenja, tj. svrstavanja umjetničkih slika u kategoriju uporabnih slika ili obratno, „promatrač neke slike uvijek mora imati određeno predznanje ili određene kontekstualne indicije kako bi likovnu inskripciju protumačio kao umjetničku ili kao uporabnu sliku.“⁸⁷

Nakon objašnjenja Majetschakove podjele između uporabnih i umjetničkih slika, najprije slijedi analiza uporabnih vizualnih manifestacija jer su se one u kontekstu pandemije COVID-19 pojavile prve, dok su umjetničke vizualne manifestacije uglavnom počele nastajati poslije te su im često kao inspiracija poslužile određene karakteristike uporabnih slika. Kontekst nastanka određenog primjera vizualnog djela je glavna odrednica u ovom radu pri svrstavanju pojedinih vizualnih manifestacija u određenu kategoriju, a pomoću likovne analize i strukturalnih obilježja koje je Majetschak naveo, propitana je njihova stvarna uporabna, odnosno umjetnička vrijednost.

⁸⁷ Majetschak, 2009., 69.

4.3.1. UPORABNE VIZUALNE MANIFESTACIJE

4.3.1.1. Medicinske digitalne vizualizacije

Prvi tip vizualnih reprezentacija koji je analiziran u ovome radu predstavljaju medicinske digitalne vizualizacije virusa SARS-CoV-2 koje nastoje što objektivnije prikazati same virusne čestice kako bi si ponajprije znanstvenici, ali i društvo općenito, mogli vizualno predočiti izgled i djelovanje ovoga virusa. Christiane Kruse je o utjecaju slika na znanost 2007. godine napisala: „Bez slika prirodnoznanstvena spoznaja jedva bi bila zamisliva, a kamoli priopćiva javnosti koja je za te spoznaje zainteresirana više nego ikad prije.“⁸⁸ Ova izjava ima još veću težinu danas u vrijeme kada je nevidljivi uzročnik bolesti praktički zaustavio većinu aspekata javnoga života te tako poremetio čitavu svjetsku ekonomiju. Da bi takve vizualne reprezentacije bile što kvalitetnije, njihovi kreatori se moraju konzultirati s najvjerodostojnijim vizualnim prikazima, a to su mikroskopske snimke koronavirusa.

Pregledavanjem više mikroskopskih snimaka poput ove iz američkog Nacionalnog instituta za alergije i zarazne bolesti (Slika 30.), mogu se uočiti nepravilne okrugle čestice virusa čije tijelo čini lipidna ovojnica iz koje izlaze površinski proteinski šiljci po kojima je koronavirus i dobio ime jer nalikuju na krunu.⁸⁹ Upravo ti izdanci glikoproteina i omogućuju virusu da se veže uz receptore na ljudskim stanicama i uđe u njih gdje se dalje razmnožava.⁹⁰ Inače, koronavirusi su uzročnici respiratornih, gastrointestinalnih i neuroloških infekcija kod sisavaca i ptica,⁹¹ a već su uzrokovali epidemije poput teškog akutnog respiratornog sindroma (SARS) koji se pojavio 2003. godine i srednje-istočnog respiratornog sindroma (MERS) koji se pojavio 2012. godine.⁹² Novi koronavirus, službeno nazvan SARS-CoV-2, uzrokuje novu infektivnu bolest COVID-19,⁹³ a u trenutku završetka pisanja ovoga rada, 25. kolovoza 2020. godine, prouzročio je zarazu skoro 24 milijuna i smrt više od 800 tisuća ljudi.⁹⁴

⁸⁸ Kruse, 2009., 79.

⁸⁹ Vince, 2020., 56.

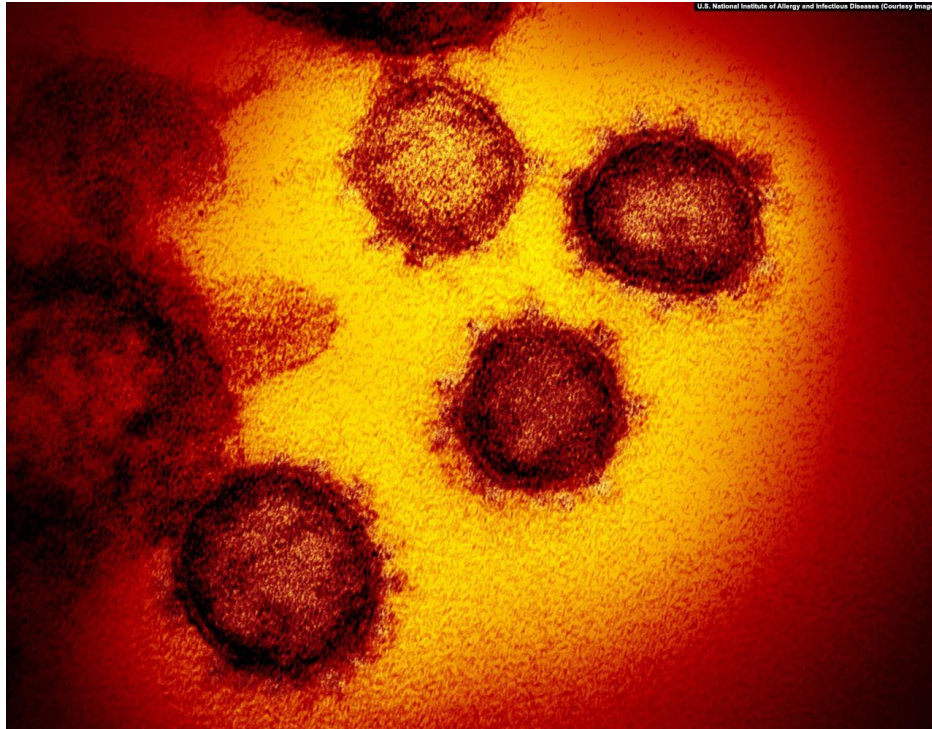
⁹⁰ Vince, 2020., 56.

⁹¹ Jemeršić, 2020., 239.

⁹² Vince, 2020., 56.

⁹³ Vince, 2020., 55.

⁹⁴ WorldOMeter, <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (pregledano 25.8.2020.)

Slika 30. Mikroskopska snimka čestica virusa SARS-CoV-2

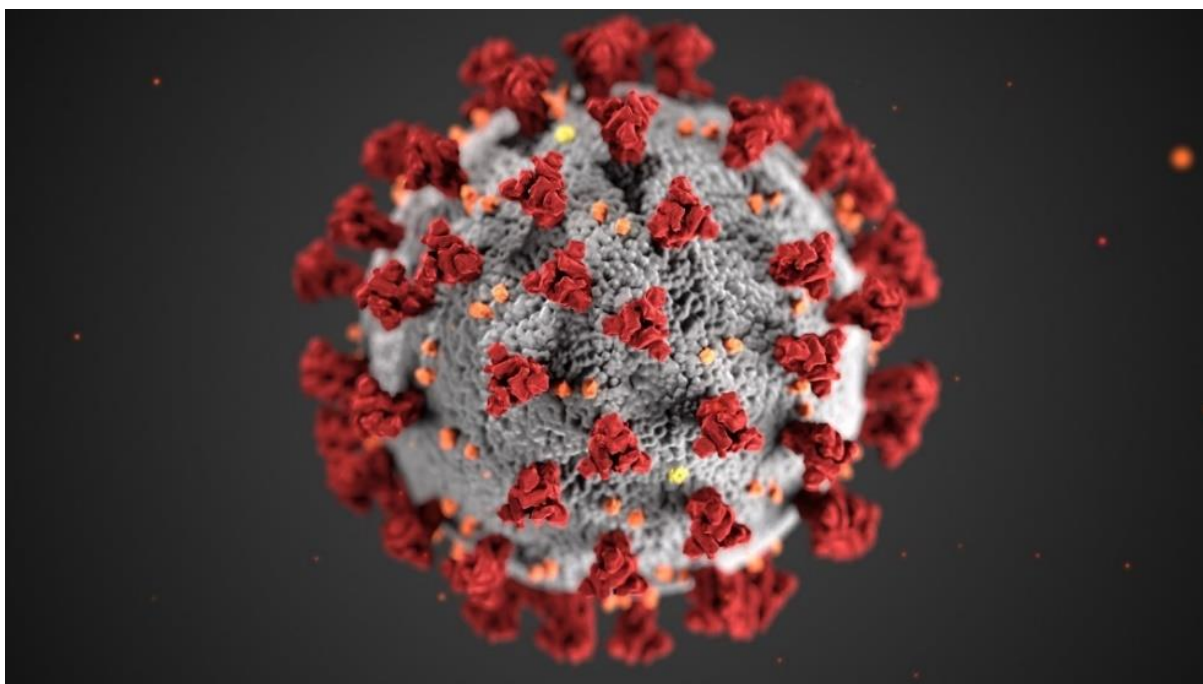
Medicinske digitalne vizualizacije, da bi ostvarile svoju svrhu, moraju na adekvatan način educirati javnost o djelovanju virusa te dočarati opasnost koju on predstavlja. Zato su, na vjerojatno najraširenijem vizualnom prikazu koronavirusa, (Slika 31.) izdanci glikoproteina, koji omogućavaju koronavirusu da se spoji uz ljudsku stanicu, prikazani crvenom bojom koju, prema Goetheovoj teoriji boja, dijete prvu nauči raspoznavati⁹⁵ te se ona inače veže uz upozorenja na opasnost.⁹⁶ Autori ove vizualizacije, američki ilustratori Alissa Eckert i Dan Higgins, u intervjuu za New York Times naveli su da su odlučili teksturu čestice koronavirusa prikazati nalik kamenu kako bi promatrači vizualizacije imali dojam da i inače mogu dotaknuti virus što bi ih trebalo navesti da budu oprezniji pri diranju svakodnevnih stvari.⁹⁷ Izdanke glikoproteina, osim crvenom bojom, naglasili su i oštrim sjenama kako bi usmjerili pažnju na njihovu presudnu ulogu pri razmnožavanju i širenju virusa.⁹⁸

⁹⁵ Goethe, 1995., 11.

⁹⁶ Pixelizam, <http://pixelizam.com/dvije-boje-koje-nevjerovatno-mnogo-uticu-na-nas-mozak/> (pregledano 25.8.2020.)

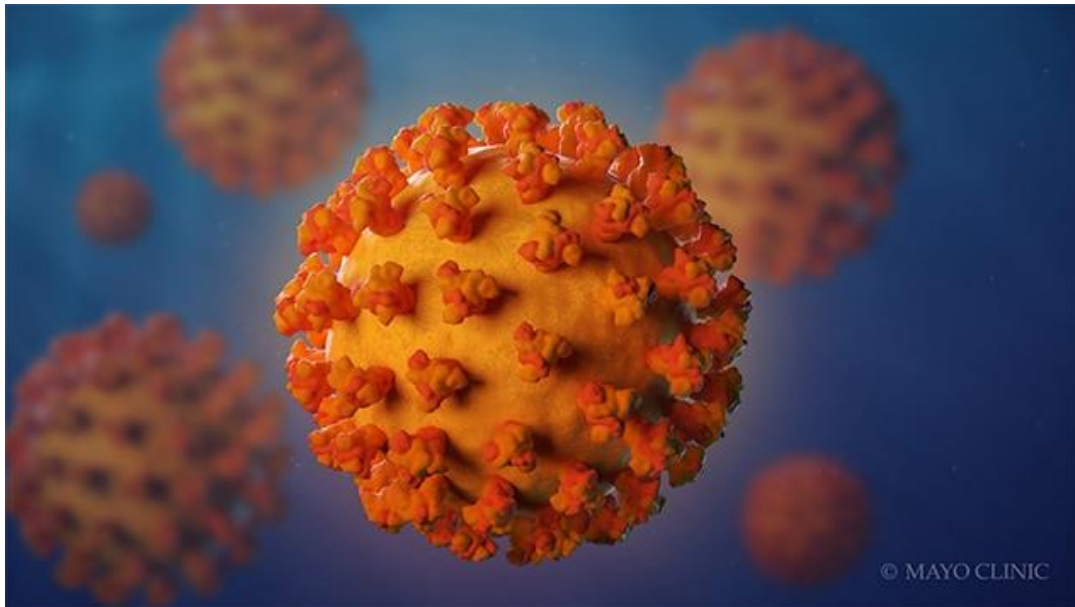
⁹⁷ New York Times, <https://www.nytimes.com/2020/04/01/health/coronavirus-illustration-cdc.html> (pregledano 25.8.2020.)

⁹⁸ New York Times, <https://www.nytimes.com/2020/04/01/health/coronavirus-illustration-cdc.html> (pregledano 25.8.2020.)

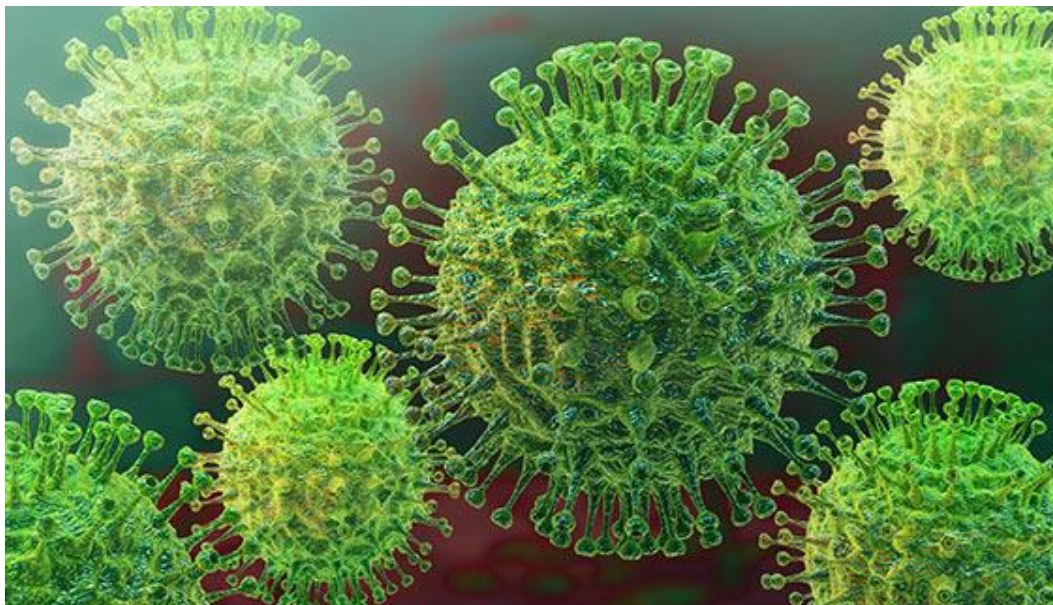

Slika 31. Medicinska digitalna vizualizacija čestice SARS-CoV-2 autora Alisse Eckert i Dana Higginsa

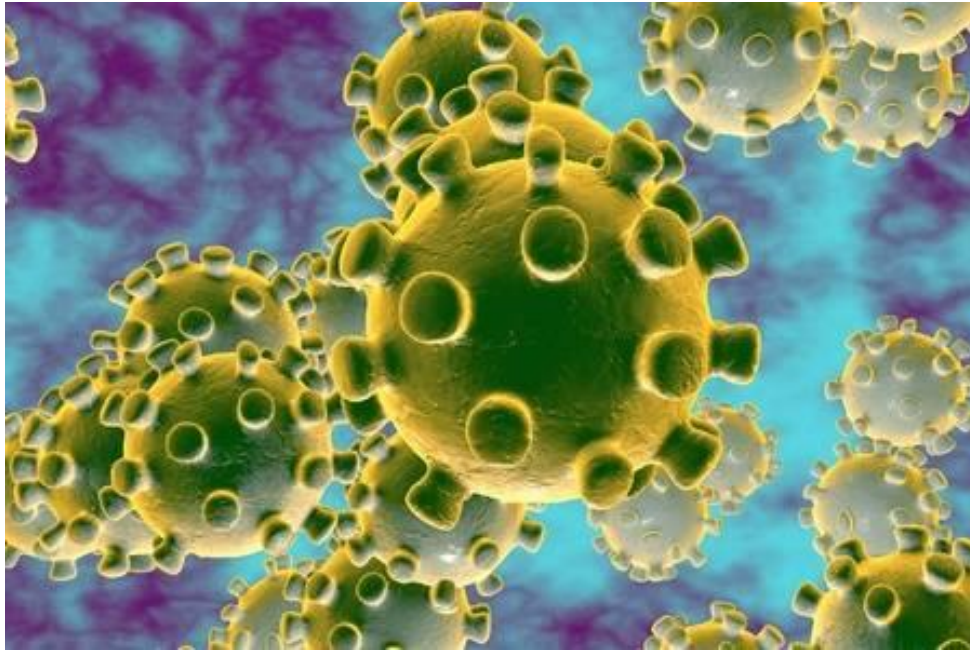
Druge medicinske digitalne vizualizacije poput sljedeća tri prikazana primjera (Slika 32., Slika 33. i Slika 34.) pokazuju varijacije koje nude bitno drugačije percepcije samog koronavirusa. Dok komplementarni odnos boja na primjeru vizualizacije privatne bolnice Mayo Clinic (Slika 32.) ostavlja umirujući dojam vjerojatno povezan s ciljem smirivanja pacijenata te medicinske ustanove, dotle vizualizacija nepoznatoga autora (Slika 33.) s dominantno zelenim tonovima, nepravilnijim i hrapavim ovojnica čestica te mnogobrojnijim, duljim i ispupčenijim izdancima glikoproteina stvara pomalo uznemirujuću scenu prijetećega virusa. Na treći način kreirana je vizualizacija (Slika 34.) u kojoj su deblji i kraći izdanci naglašeno ravnih vrhova te su rjeđe raspoređeni po tijelu čestica što ostavlja dojam kao da se radi o potpuno drugom virusu.

Slika 32. Medicinska digitalna vizualizacija čestica virusa SARS-CoV-2 privatne bolnice Mayo Clinic

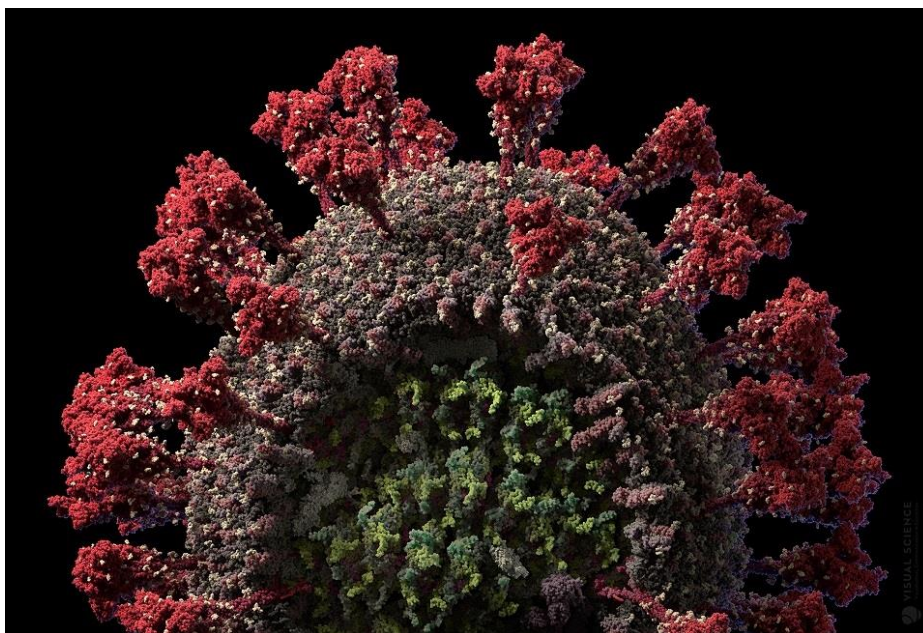

Slika 33. Medicinska digitalna vizualizacija čestica virusa SARS-CoV-2 nepoznatog autora

Slika 34. Medicinska digitalna vizualizacija čestica virusa SARS-CoV-2 nepoznatog autora

Posebno zanimljiv primjer predstavlja vizualizacija studija Visual Science (Slika 35.) koji je detaljno pristupio vizualnom reprezentiranju čestice koronavirusa pokazujući i njezinu unutrašnjost koja je zaštićena ovojnicom, a korištenjem različitih boja za određene dijelove čestice omogućio se jasniji pregled njezinih različitih dijelova što može biti osobito korisno medicinskim znanstvenicima pri detaljnijem proučavanju virusa.

Slika 35. Medicinska digitalna vizualizacija čestice virusa SARS-CoV-2 studija Visual Science

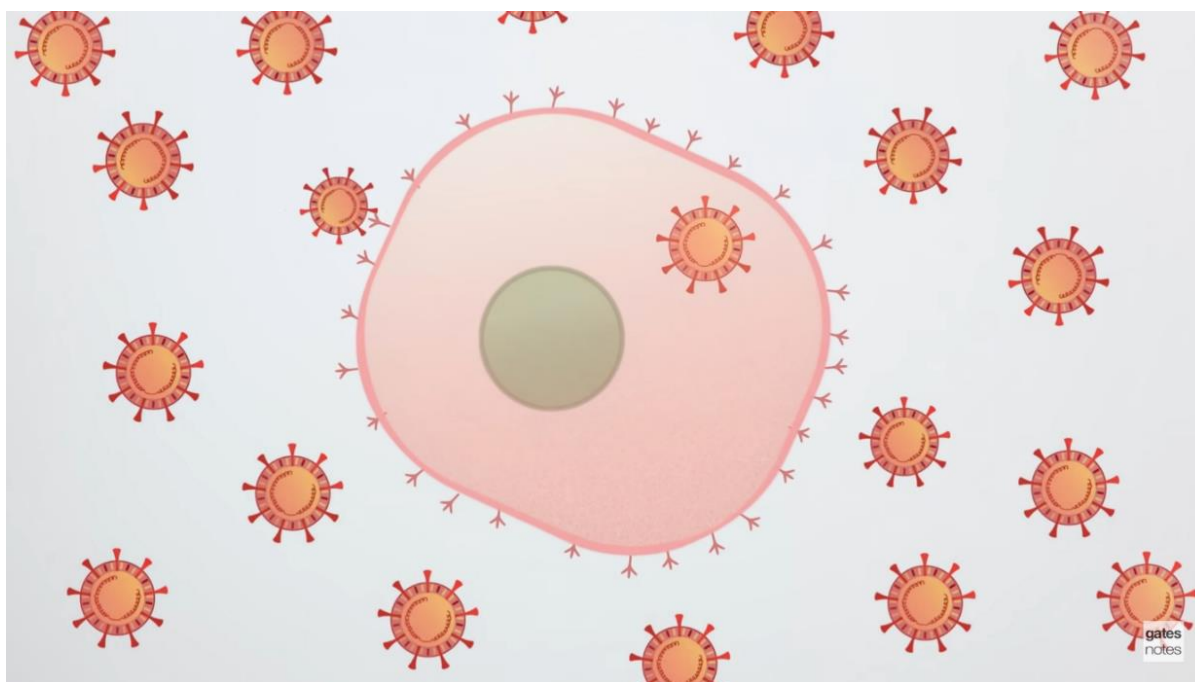
Iako je medicinskim digitalnim vizualizacijama primarni cilj biti što vjerniji stvarnome izgledu virusa pa zato i nastaju po uzoru na mikroskopske snimke, njihova izrada ipak iziskuje kreativnost kao i kod pristupanja izradi umjetničke slike ili djela bilo kojeg drugog vizualnog medija poput već spomenutih NASA-inih slika svemira koje su analizirali Martin Kemp i Stefan Majetschak.⁹⁹ Prethodni primjeri digitalnih vizualizacija koronavirusa međusobno se razlikuju po čitavom nizu elemenata: od odabira boja, oblika čestice, oblika i duljine izdanaka, prikazivanja, tj. neprikazivanja unutrašnjosti čestice, načina prikazivanja pozadine, no one se svejedno, kao ni NASA-ine slike, ne mogu okarakterizirati kao umjetničke slike jer je njihov cilj olakšati percepciju nove epidemiološke pojave, a ne biti stilski inovativne ili iskazivati autorefleksiju.

Ipak, može se govoriti o uspješnosti, odnosno neuspješnosti pojedinih medicinskih digitalnih vizualizacija s obzirom na njihovo postizanje određene svrhe, a u ovom slučaju njihov je glavni cilj informirati javnost o izgledu te opasnosti koju predstavlja koronavirus. Zbog toga, kao najuspjeliji primjeri medicinskih digitalnih vizualizacija, od pet navedenih prikaza u ovome radu, mogu se odrediti prvi (Slika 31.) i zadnji (Slika 35.) primjeri koji različitim bojama označavaju različite dijelove virusa čime jasnije naglašavaju njegovu višedijelnost čestica, dok crvenom bojom označavaju najopasnije dijelove - izdanke glikoproteina. Osim toga, svojom naglašenom teksturom tijela čestica pružaju dojam mogućnosti dodira čime se upućuje da treba biti oprezan pri svakodnevnom dodirivanju površina, a smještaj čestica u mračnije pozadine stvara tjeskobniji dojam.

⁹⁹ Majetschak, 2009., 71.

4.3.1.2. Edukativni videozapisi

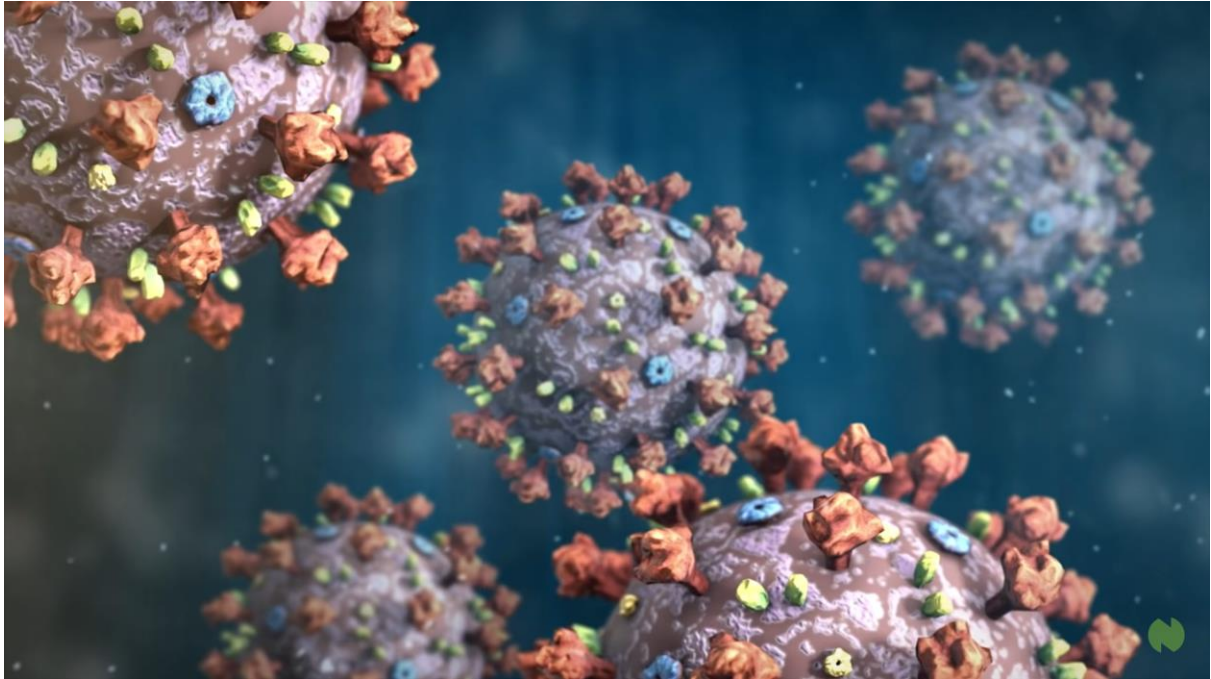
Osim medicinskih digitalnih vizualizacija, još bolje shvaćanje prirode koronavirusa pružaju videozapisi koji pomoću montaže animiranih i/ili snimljenih dijelova mogu pobliže narativno predočiti djelovanje bolesti. U jednom takvom videu nazvanom *The race for a COVID-19 vaccine, explained* Bill Gates objašnjava kako se koronavirus množi u tijelu te zbog čega je važno cijepljenje. Njegovu naraciju naizmjenično prate videosnimke u kojima Gates govori držeći makete čestica koronavirusa, te digitalne animacije u kojima je prikazan proces ulaska čestica virusa u ljudsku stanicu i njihovo daljnje razmnožavanje. U tim animacijama (Slika 36.) ljudska stanica i čestice koronavirusa prikazane su puno plošnije nego kod prethodno navedenih medicinskih digitalnih vizualizacija, a i uz decentnu upotrebu boja ostavlja se dojam kao da je ovaj videozapis rađen s predumišljajem da opčinjenost slikom ne otima gledateljevu pažnju od auditivne naracije.

Slika 36. Snimka zaslona 31. sekunde videozapisa *The race for a COVID-19 vaccine, explained*

Drugi video, nazvan *COVID-19 Animation: What Happens If You Get Coronavirus?* američkog poduzeća Nucleus Medical Media koje se bavi kreacijom medicinskih ilustracija i animacija, ima više od 17 milijuna pregleda na YouTubeu sredinom kolovoza 2020. godine. To audiovizualno djelo, kao i prethodno navedeni primjer, podrobnije prikazuje proces ulaska čestica virusa u ljudsko tijelo te razvoj bolesti, ali su u ovom slučaju čestice virusa vizualno

puno bliže prikazane nalik spomenutim medicinskim digitalnim vizualizacijama zbog svojeg detaljnijeg oblikovanja, bogatije upotrebe raznih boja te naglašenijim stvaranjem dojma trodimenzionalnosti čestica i prostora. (Slika 37.)

Slika 37. Snimka zaslona 1. minute i 12. sekunde videozapisa *COVID-19 Animation: What Happens If You Get Coronavirus?*

Osim videozapisa koji prikazuju funkcioniranje virusa, nastao je i veliki broj animacija ili snimki koji na pojednostavljen način pokazuju kako se treba ponašati tijekom pandemije poput animacije *Global COVID-19 Prevention* objavljene na YouTubeu od strane kanala Stanford Medicine u kojoj se zaraznost bolesnih na kreativan način predočava samo narančastom bojom na ljudskim tijelima i upotrebnim stvarima koja se potom širi mapom svijeta na koju je oboljeli kihnuo. (Slika 38.)

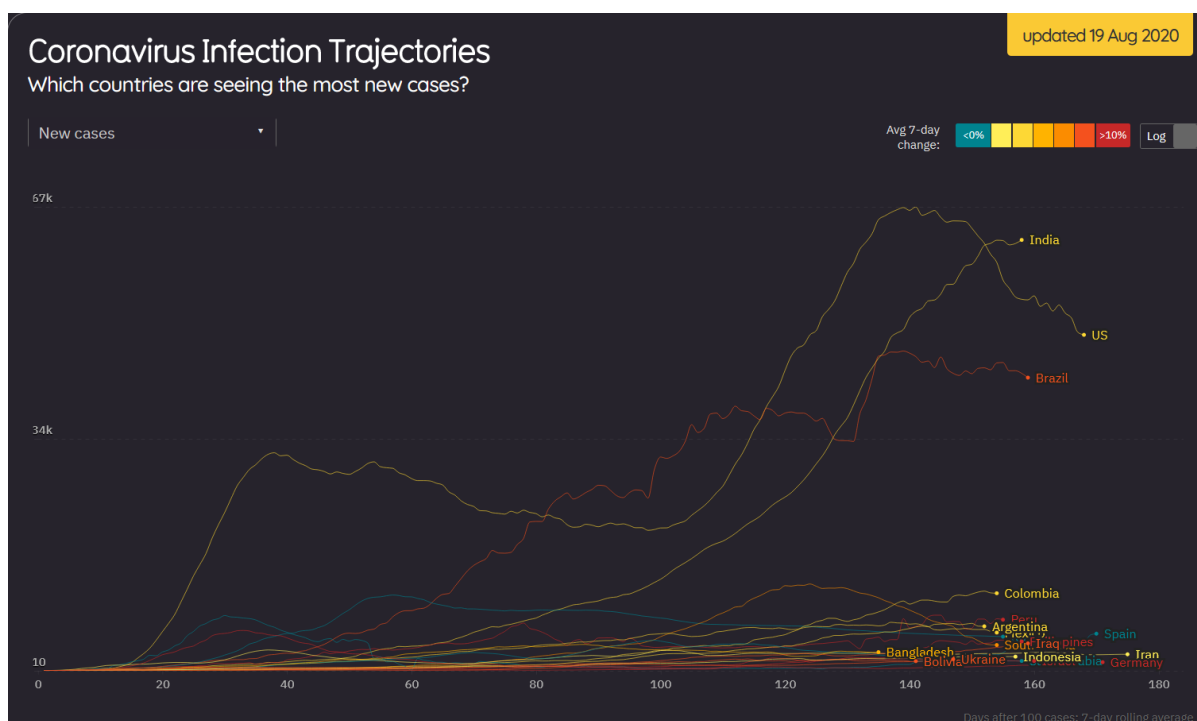

Slika 38. Snimka zaslona 42. sekunde videozapisa *Global COVID-19 Prevention*

Zajednička naglašeno didaktička uloga ovih videozapisa ostvaruje se drugačijim načinima prikazivanja u vidu različitog intenziteta pojednostavljivanja prikaza, stvaranja plošnih odnosno oprostovanih kompozicija te većom ili manjom upotrebom različitih boja. Ni u jednom ovom videu, kao ni kod medicinskih digitalnih vizualizacija, ne može se govoriti o umjetničkim vrijednostima tih djela jer oni također samo nastoje ispuniti uporabnu svrhu da informiraju svekoliku javnost i upozore je na opasnost.

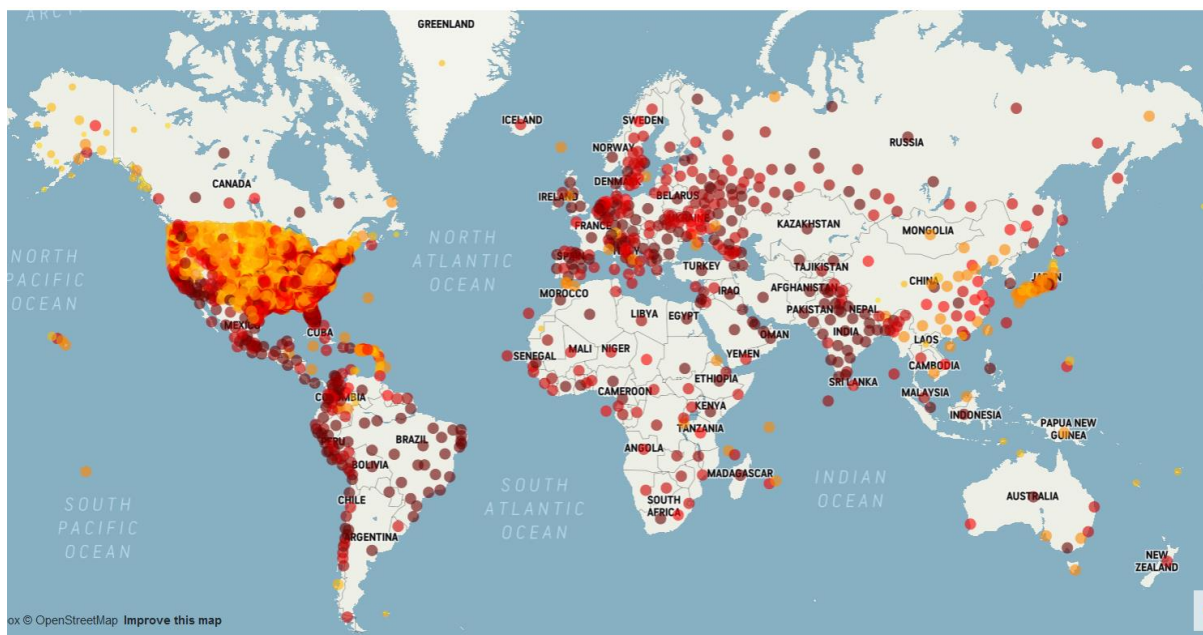
4.3.1.3. Grafovi i mape

Važno je spomenuti sve veću javnu upotrebu grafičkih vrsta prikaza koji, iako su prvenstveno znanstvenog karaktera te, u tom smislu, nisu toliko estetski privlačni kao različito obojane i oblikovane vizualizacije čestica virusa, pružaju svojevrsne vizualne karakteristike koje upućuju na opasnost te koje mogu razumjeti i najneobrazovaniji pojedinci. Dojam zabrinutosti svojih recipijenata, grafički prikazi postižu strmim rastućim linijama koje već svojom pojavom u suvremenom kontekstu, bez obzira na iščitavanja vrijednosti na apscisi ili ordinati, manifestiraju nagli porast broja zaraženih i uzburkanje normalne svakodnevnice. (Slika 39.)

Slika 39. Graf na web stranici www.informationisbeautiful.net koji prikazuje države s najvećim brojem novih dnevnih oboljenja koronavirusom na datum 19. kolovoza 2020. godine

Uz grafove, tijekom pandemije COVID-19 odvija se i znatno povećanje izrade različitih mapnih prikaza koji intenzitete transmisije virusa na određenim područjima uglavnom naglašavaju pomoću kružnih oblika te različitih boja. (Slika 40.)

Slika 40. Digitalna mapa svijeta na stranici www.accuweather.com koja prikazuje gustoću oboljenja na svjetskoj razini na datum 19. kolovoza 2020. godine

I kod grafičkih i kod mapnih prikaza naglašena je njihova uporabna svrha koja ni ne dopušta znatne vizualne inovacije jer bi se time izgubila njihova laka čitljivost pa samim time i primarno znanstvena uloga.

4.3.1.4. Vizualni sadržaji namijenjeni djeci

Osobito bitan segment vizualnog reprezentiranja koronavirusa onaj je posvećen djeci. Izbijanjem pandemije zdravstveni suradnici počeli su surađivati s dječjim psiholozima, piscima, učiteljima i umjetnicima kako bi stvorili razne komunikacijske sadržaje koji će informirati najmlađe i uputiti ih na važnost adekvatnog opreza.¹⁰⁰ Takav sadržaj treba biti prilagođen na način da djeci bude dovoljno zanimljiv i da ga ona mogu razumjeti bez uznemirivanja¹⁰¹ pa je logično da su ta djela bliska onim medijima koje djeca *konzumiraju* i inače, a to su crtani filmovi, animacije te slikovnice.

Osobito je kvalitetna kratka knjiga s ilustracijama koja je nastala suradnjom nekoliko agencija Ujedinjenih Naroda te drugih humanitarnih organizacija, a nazvana je *My Hero is You* odnosno *Ti si moj heroj* te se njezini primjerci na brojnim jezicima mogu besplatno *downloadati* na stranici UNICEF-a.¹⁰² Ova slikovnica namijenjena je čitanju djeci uz pokazivanje ilustracija koje prate priču o djevojčici Sari i zmaju Ariju kako lete svijetom i upozoravaju drugu djecu na pravilno ponašanje u vrijeme pandemije. Zanimljivo je primijetiti da čestica koronavirusa na ovim ilustracijama ne čini jedan od glavnih likovnih motiva, odnosno ona se pojavljuje u samo dvije ilustracije u kojima predstavlja jedan vrlo mali dio prikaza nacrtanog na papiru kojeg drži djevojčica Sara, (Slika 41.) a to se može objasniti drugim pravilima pri nastajanju vizualnog sadržaja namijenjenom djeci. Naime, dok se kod odraslih nastoji proizvesti strah bliskim prikazivanjem „neprijatelja“, djecu se ne želi uznemiriti nego im se nastoji pokazati uzorito ponašanje dječjih likova koje će im omogućiti da ona također postanu „heroji“. Neprikazivanje čestice koronavirusa te tematiziranje pravilnog ponašanja prisutno je i kod drugih slikovnica namijenjenih djeci poput *Oaky and the Virus* južnoafričkog autora Athola Williamsa, *Coronavirus: A book for children* više britanskih autora te ilustratora Axela Schefflera i seriji kraćih edukativnih stripova *Baffled Bunny and Curious Cat* iz Singaporea ilustriranih od strane Sonnyja Liewa.

¹⁰⁰ The Jakarta Post, <https://www.thejakartapost.com/life/2020/05/20/comics-and-cartoons-are-a-powerful-way-to-teach-kids-about-covid-19.html> (pregledano 25.8.2020.)

¹⁰¹ The Jakarta Post, <https://www.thejakartapost.com/life/2020/05/20/comics-and-cartoons-are-a-powerful-way-to-teach-kids-about-covid-19.html> (pregledano 25.8.2020.)

¹⁰² UNICEF, <https://www.unicef.org/coronavirus/my-hero-you> (pregledano 25.8.2020.)

Slika 41. Jedna od ilustracija u slikovnici *My Hero is You*

Videozapisi namijenjeni djeci su dominantno animirani kako bi njihovim gledateljima sadržaj bio maksimalno približen, a koronavirus je uglavnom prikazan personalizirano, npr. kao obitelj s krunama u animaciji *What is coronavirus?* na YouTube kanalu Peekaboo Kidz. (Slika 42.) U drugim animacijama poput *ROBERT explains the coronavirus to children* na YouTube kanalu Playmobil English, koronavirus nema ljudske karakteristike, ali je umirujući karakter prikaza postignut uz korištenje figurica. (Slika 43.)

Slika 42. Snimka zaslona 1. minute i 53. sekunde videozapisa *What is Coronavirus?* na YouTube kanalu Peekaboo Kidz

Slika 43. Snimka zaslona 1. minute i 34. sekunde videozapisa ROBERT explains the corona virus to children na Youtube kanalu Playmobil English

Zbog glavne svrhe navedenih primjera da upozore djecu na pravilno ponašanje, ove vizualizacije namijenjene djeci smještaju se primarno u kategoriju uporabnih vizualnih manifestacija, ali ne može se propustiti naglasiti i njihova izrazita vizualna inovativnost koja ih djelomice mora svrstati i u kategoriju umjetničkih vizualnih manifestacija poput iznimno kvalitetno izvedenih ilustracija u knjizi *My Hero Is You* ili inovativnog izbora autora videozapisa *What is Coronavirus?* da virus prikaže kao obitelj.

4.3.1.5. Reklamne slike

Dok su prethodno navedene uporabne slike uglavnom imale isti cilj, a to je informirati svoje recipijente o djelovanju koronavirusa te upozoriti na opasnost, dotle vizualizacije u reklamnome području imaju sasvim drugu svrhu, a to je prodati proizvode ili usluge koje određeno poduzeće nudi.

Bez obzira na vrstu proizvoda ili usluge koju određeno poduzeće želi prodati, uglavnom se nastoji postići umirujući dojam reklamnih vizualizacija kako bi se potencijalnim klijentima poslala poruka da to određeno poduzeće drži sve pod kontrolom i u ovim teškim, nepredvidljivim vremenima. Kod reklamne digitalne vizualizacije Croatia osiguranja (Slika 44.) čestice koronavirusa prikazane su u plavim nijansama koje odgovaraju uz zaštitnu boju tog osiguravajućeg društva pri čemu plava boja općenito ostavlja dojam mirnoće i stabilnosti.¹⁰³

Slika 44. Reklamni oglas na *web* stranici Croatia osiguranja za posebne pogodnosti besplatnog testiranja na antitijela koronavirusa uz ugovaranje Dopunskog osiguranja

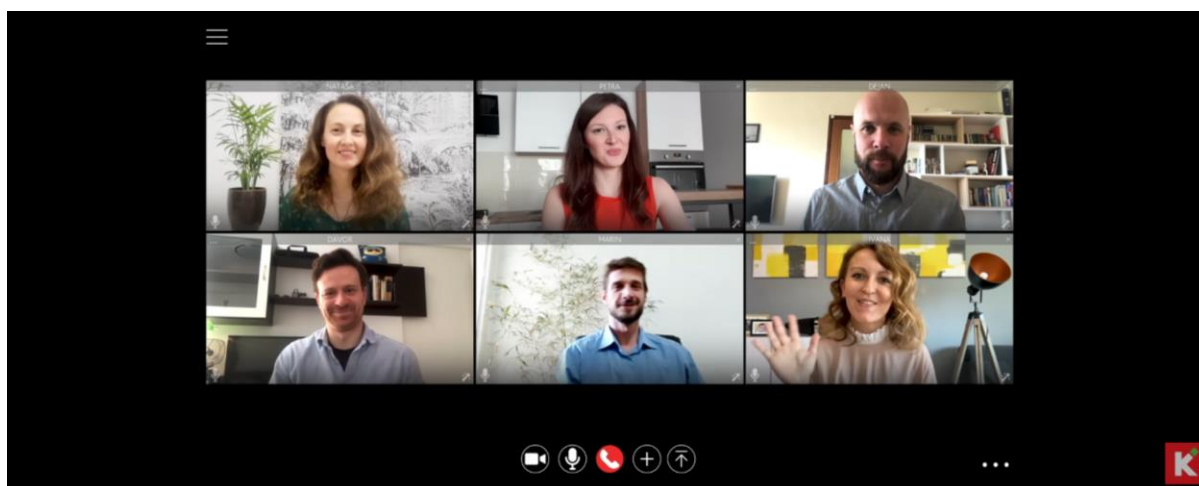
¹⁰³ Very Well Mind, <https://www.verywellmind.com/the-color-psychology-of-blue-2795815> (pregledano 25.8.2020.)

S obzirom na, ipak, pomalo uznemirujući oblik čestica koronavirusa, ne čudi što su mnoga poduzeća odlučila u svojim reklamnim slikama i videozapisima ne uvrstiti njihov prikaz, već im je glavni motiv uglavnom bio uputiti podršku javnosti da nastavi održavati distancu poput zanimljivog rješenja automobilske tvrtke Audi koja je „fizički distancirala“ svoja prepoznatljiva četiri kruga logotipa. (Slika 45.)

Slika 45. Snimka zaslona 3. sekunde reklame *Anuncio Audi 2020 Coronavirus* tvrtke Audi u vrijeme pandemije COVID-19

Druga poduzeća, poput Konzuma, (Slika 46.) odlučila su se usmjeriti na društveni kontekst ove suvremene globalne pojave pokazujući nove načine uspostavljanja društvenih odnosa, poput naglog povećanja korištenja video konferencija. Time se takvi reklamni sadržaji najviše približuju svojim recipijentima jer je ljudska perceptivna razina stvarnosti u središtu tih prikaza, a to se posebice očituje u sljedeće dvije vrste uporabnih slika.

Slika 46. Snimka zaslona 11. sekunde reklame poduzeća Konzum *I kad cijeli svijet stane, tu smo za vas*

4.3.1.6. Reportažne fotografije

Fotografske slike, kao i videosnimke, sa sobom nose pitanje svoje vjerodostojnosti. Naime, izumom fotografskog aparata ostvaren je cilj koje je slikarstvo stoljećima nastojalo ispuniti, a to je istinito dokumentirati vizualnu stvarnost, no mogućnošću režiranja onoga što se snima te pojavom fotomontaže i drugih oblika vizualnih manipulacija, ove vizualne vrste djelomično gube na svojoj reportažnoj vrijednosti. Krešimir Purgar progovora o ovome problemu govoreći o „nestajanju granica između istine i fikcije fotografske slike“,¹⁰⁴ a Susan Sontag govori o neograničenom autoritetu fotografije koja je u stanju „uzurpirati stvarnost“.¹⁰⁵

Prve vijesti o izbijanju epidemije koronavirusa u kineskom gradu Wuhanu obišle su svijet popraćene fotografijama ljudi koji leže bespomoćno na ulicama kineskog grada. (Slika 47.) U takvim prizorima može se očitati ponavljanje obrazaca, odnosno motiva koji su uočeni na drvorezu iz 1841. godine (Slika 48.) koji pokazuje i isti stigmatizirani odnos zdravih osoba prema žrtvama bolesti. Ikonografski je zanimljivo usporediti oba ta prikaza s već spomenutom slikom *Sv. Sebastijan zagovara za pogođene kugom* (Slika 8.) koja u svojem prvom planu pokazuje suprotan, a moglo bi se reći i više humaniziran, pristup prema oboljelima.

Slika 47. Fotografija mrtvog muškarca kako leži na ulici u Wuhanu početkom pandemije COVID-19

¹⁰⁴ Purgar, 2010., 25.

¹⁰⁵ Filep, 2010., 69.

Slika 48. Drvorez *Žrtva kolere* Antoinea Françoisa Hippolytea Fabrea iz 1841. godine

Reportažna fotografija koja prikazuje ulazak u bolnicu prvog oboljelog pacijenta iz Hong Konga, (Slika 49.) zanimljiv je primjer jer pokazuje društveni kontekst koji nije mogao biti prisutan u prošlim povijesnim razdobljima, a to je izrazita medijalizacija cijele pandemije što ovu fotografiju zapravo više određuje kao umjetničku. Naime, ova fotografija, osim što dokumentira ulazak prvog hongkonškog pacijenta u bolnicu, ona na osobit način očituje dominaciju suvremenog *društva spektakla* u kojem novinari uopće ne vode računa o fizičkoj distanci s oboljelim jer im je, očito, od svojeg zdravlja bitnije snimiti priču. Muškarac u krevetu, medijima, a sukladno s time i javnosti, nije bitan kao čovjek sa svojim imenom i prezimenom već je on samo personalizirana vijest „prvog hongkonškog pacijenta koronavirusa“. Time se pokazuje osobita *autorefleksija* ove fotografije jer tematizira univerzalnije pitanje same vizualnosti i njezinoga razvoja.

Slika 49. Fotografija bolničkog prijevoza prvog oboljelog muškarca iz Hong Konga

Za sljedeće primjere reportažnih fotografija ne može se ustvrditi da su zapravo umjetničke kao prošla dva primjera. Fotografija unutrašnjosti bolničkih prostora (Slika 50.) nastavlja se na vrlo slične fotografske prikaze poput fotografije ograđenih vojničkih kreveta za vrijeme španjolske gripe (Slika 20.), a obje fotografije, iako su dobro kadrirane, samo dokumentiraju stvarnost za vrijeme pandemije te ne pružaju neke vizualno inovativne ili autorefleksivne vrijednosti.

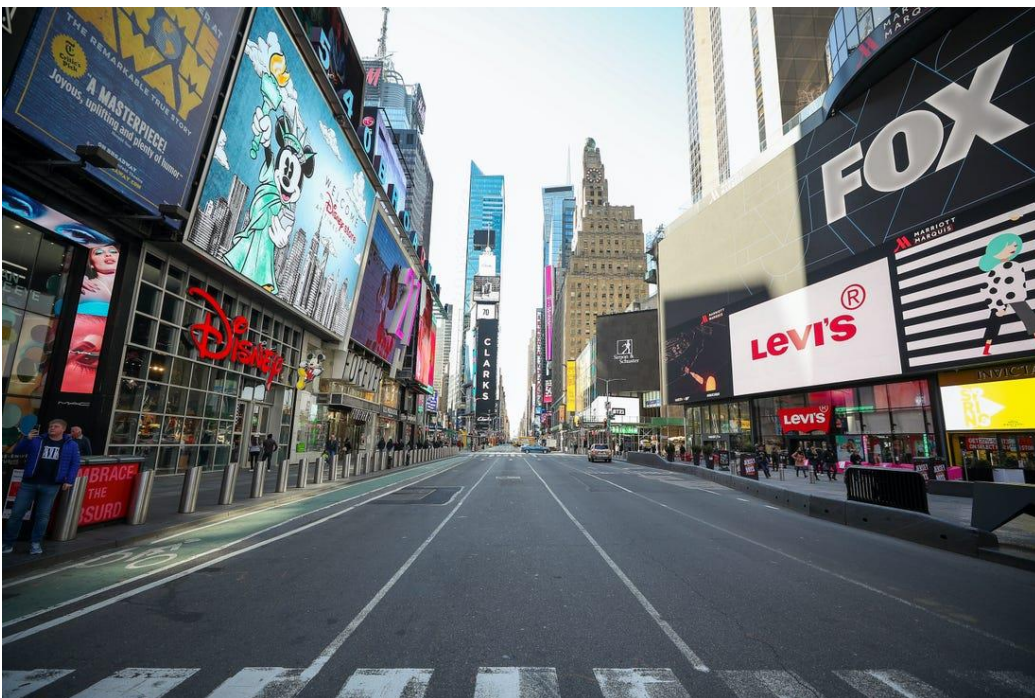

Slika 50. Fotografija privremenih bolničkih prostora u Wuhanu

Reportažne fotografije praznih ulica (Slika 51., Slika 52. i Slika 53.) mogu se kontrastno usporediti s povijesnim slikarskim panoramama gradova poput Serreove, već navedene, *Kuge u Marseilleu* iz 1721. godine (Slika 13.) koja prikazuje kaotične scene ulica prepunih ljudi gradom pogođenim kugom što može pokazivati i na razvoj drugačijeg pristupa kolektivne borbe protiv epidemijskih pošasti. Dok se u Serreovoj slici mogu prepoznati umjetničke kvalitete detaljnim slikarskim razvijanjem scene koja na osobit način prikazuje kolektivni očaj, kod triju fotografija se ne mogu prepoznati umjetničke odrednice jer one samo dokumentiraju prazne ulice bez mogućnosti uspostavljanja nekih autonomnih vrijednosti prikaza.

Slika 51. Fotografija praznih ulica i cesta u Wuhanu tijekom pandemije COVID-19

Slika 52. Fotografija praznog Times Squarea tijekom pandemije COVID-19

Slika 53. Fotografija opustjelih Španjolskih stuba u Rimu za vrijeme pandemije COVID-19

U kontekstu prethodno prikazanih praznih ulica i trgova, vrlo su neobične fotografije poput onih snimljenih sredinom kolovoza u gradu porijekla koronavirusa (Slika 54.) koje dokumentiraju održavanje glazbenog festivala na kojemu ponašanje ljudi pokazuje potpuno nepoštivanje mjera opreza dok se kraj pandemiji uopće ne nazire.

Slika 54. Fotografija održavanja glazbenog festivala u Wuhanu 15. kolovoza 2020. godine

4.3.1.7. Reportažni videozapisi

Reportažni videozapisi, kao i fotografije s istom funkcijom, imaju uporabni cilj dokumentirati isječke iz raznih dijelova ljudskih života, a u kontekstu pandemije posebno su bitne prve snimke prepunih bolnica u Wuhanu (Slika 55.) kao i kasnije snimke praznih ulica gradova (Slika 56.) jer se prikazima takvih scena evocira oprez njihovih gledatelja te izgradnja percepcije o razmjerima opasnosti pandemije.

Slika 55. Snimka zaslona 11. sekunde videosnimke Twitter profila @badiuca0 objavljenog 23. siječnja 2020. godine.

Slika 56. Snimka zaslona 6. sekunde videosnimke *Coronavirus: Drone Footage of San Francisco's Empty Streets*

Reportažni videozapisi usmjereni su uglavnom na iste teme prikazivanja kao i reportažne fotografije tako da sve što one dokumentiraju, uglavnom pokazuju i videozapisi pa nije potrebno navoditi daljnje primjere.

4.3.2. UMJETNIČKE VIZUALNE MANIFESTACIJE

4.3.2.1. Umjetničke fotografije

Vizualna djela koja se mogu svrstati pod kategorijom umjetničkih vizualnih manifestacija ne nastoje svoje recipijente, kao prijašnji primjeri uporabnih vizualnih manifestacija, informirati, upozoriti ili nešto im prodati već je u smisao tih djela *otisnuto* autorovo osobito viđenje koje pandemiju koronavirusa uzima kao svoju temu. Pri analizi „umjetničkih slika“ treba ponovno usmjeriti pažnju na dvije karakteristike tih vizualnih vrsta koje je naveo Stefan Majetschak, a to su *vizualna i stilistička inovacija te autorefleksija*.¹⁰⁶

Sljedeći primjeri umjetničkih fotografija nastali su s namjerom da to i budu, a izbor motiva njihovih autora pokazuje svojevrсну povijesnu promjenu pri izboru vizualnih motiva. Naime, dok su prikaze vezane uz bolesti kroz povijest pratili prizori koji naglašavaju smrtnost poput motiva kostura, scena pakla, personifikacija smrti, itd., glavni motivi vezani uz pandemiju COVID-19 kao da se oglašuju na pitanje ljudske prolaznosti, a pesimistični ton prekidaju optimističnim pa često i humorističnim. Ove fotografije (Slika 57. i Slika 58.) kao temelj svojih kompozicija postavljaju višestruko ponavljanje predmeta koji su postali glavni motivi pandemije, a to su zaštitne maske i dezinfekcijska sredstva, motivi prvenstveno namijenjeni zdravstvenoj zaštiti, dok je motiv roli toaletnog papira više vezan uz društveni kontekst nagle kupnje tog proizvoda neposredno prije i tijekom izolacije kao i zaštitne rukavice. (Slika 59.)

¹⁰⁶ Majetschak, 2009., 70.

Slika 57. Umjetnička fotografija ukrajinske fotografkinje Aline Lune

Slika 58. Umjetnička fotografija američke fotografkinje Kelly Sikkeme

Slika 59. Umjetnička fotografija američkog fotografa Erika Mcleana

Na osobit način tu povijesnu promjenu korištenja likovnih motiva pokazuju fotografije koje su nastale inspirirajući se umjetničkim slikama kroz povijest. Fotografija američke umjetnice Giade Rose (Slika 60.) preobražava umjetničku sliku Georgea de la Toura iz 1640. godine zamjenom motiva lubanje s motivom role toaletnog papira čime se poništava kontemplativni element sedamnaestostoljetne slike s humorističnim efektom dobre zamisli. Istim motivom poigrava se i nepoznati autor (Slika 61.) zamjenjujući poznatu lulu, odnosno sliku lule Renéa Magrittea pritom mijenjajući i natpis ispod likovnoga motiva.

Slika 60. Snimka zaslona 22. sekunde YouTube videozapisa *Between Art and Quarantine (Covid-19/Coronavirus Art)*

Slika 61. Snimka zaslona 2. minute i 1. sekunde YouTube videozapisa *Between Art and Quarantine (Covid-19/Coronavirus Art)*

Sliku Augustusa Leopolda Egga iz 1862. godine litvanska umjetnica Gabrielė Štaraitė transformira fotografijom (Slika 62.) koja uprizoruje njezine dvije kćeri u kućnom ambijentu čime se, osim šaljivog efekta suptilnim umetanjem role toaletnog papira, postiže i osobiti vizualni prizor usamljenosti tijekom izolacije izazvane pandemijom. Scene motivirane pitanjem psiholoških posljedica zatvaranja u domove kako bi se spriječila transmisija virusa česta su tema umjetničkih fotografija nastalih tijekom pandemije COVID-19 kao što se može vidjeti i na primjerima fotografija učenika i učenica XVI. gimnazije Zagreb koje su nastale u sklopu projekta „Izolacija“ pod vodstvom prof. Vesne Rohaček. (Slika 63. i Slika 64.)

Slika 62. Snimka zaslona 3. minute YouTube videozapisa *Between Art and Quarantine (Covid-19/Coronavirus Art)*

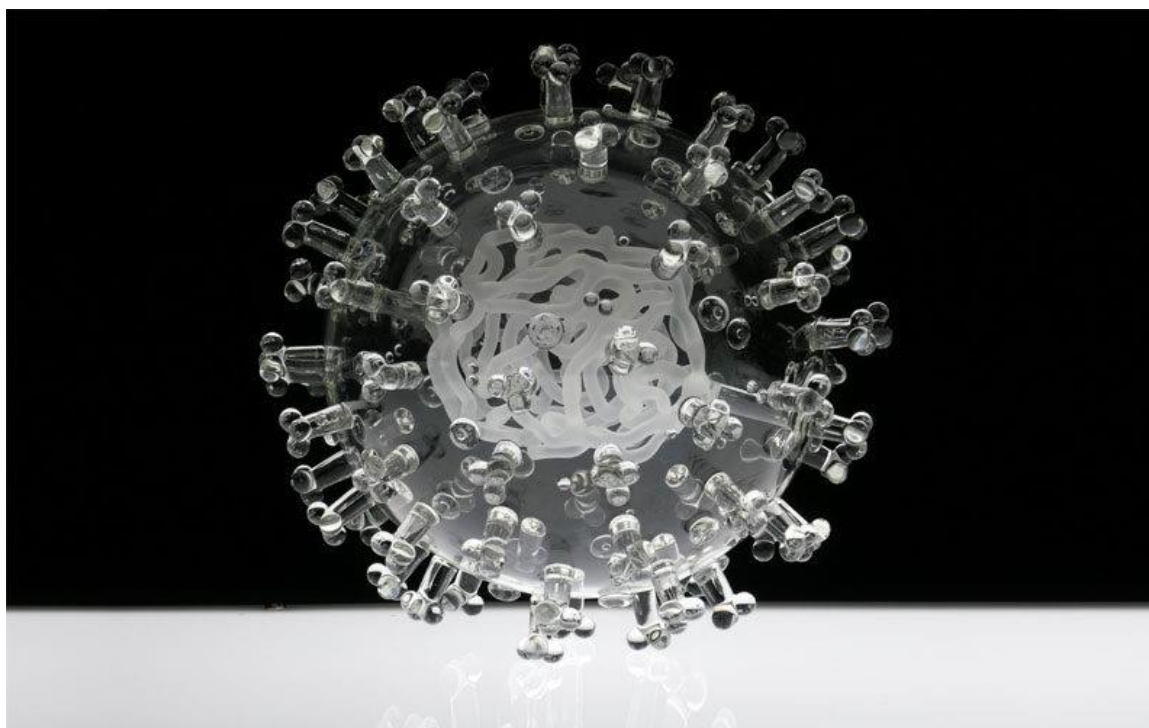
Slika 63. Jedna od fotografija učenika i učenica XVI. gimnazije Zagreb nastalih u sklopu projekta „Izolacija“

Slika 64. Jedna od fotografija učenika i učenica XVI. gimnazije Zagreb nastalih u sklopu projekta „Izolacija“

4.3.2.2. Skulpture

Staklena skulptura čestice koronavirusa (Slika 65.) britanskog umjetnika Lukea Jerrama na osobit način propituje postojanje granica između umjetnosti i uporabnih vizualnih djela. Naime, ova skulptura nastala je narudžbom jednog američkog sveučilišta kako bi u fizičkom obliku reprezentiralo najnovija znanstvena istraživanja vezana uz koronavirus.¹⁰⁷ To je i jedan od razloga zašto je skulptura prozirna jer, naime, virusne čestice ni inače nemaju boje jer su manje od svjetlosnog vala.¹⁰⁸ Zbog toga se može reći da bi ova skulptura primarno trebala biti svrstana unutar kategorije uporabnih vizualnih manifestacija, iako je nastala u mediju koji se tradicionalno veže uz povijest umjetnosti.

Slika 65. Staklena skulptura čestice koronavirusa britanskog umjetnika Lukea Jerrama

Na potpuno drugačiji način čestica koronavirusa je prikazana uz karakteristike kiča na primjeru pozlaćenog privjeska (Slika 66.) švedskog umjetnika Juhe Lilje kojom se zapravo postiže smanjenje perceptivne važnosti ove pandemije jer ju je umjetnost već *preuzela*,

¹⁰⁷ Express & Star, <https://www.expressandstar.com/news/uk-news/2020/03/17/artist-creates-coronavirus-sculpture-in-tribute-to-scientists-and-medical-teams/> (pregledano 25.8.2020.)

¹⁰⁸ Express & Star, <https://www.expressandstar.com/news/uk-news/2020/03/17/artist-creates-coronavirus-sculpture-in-tribute-to-scientists-and-medical-teams/> (pregledano 25.8.2020.)

odnosno njome *zavladala* pretvorivši je u samo još jedan motiv koji je naglašeno izjednačen s bilo kojim drugim likovnim motivom, a ideja samog umjetnika bila je prikazati česticu koronavirusa na način da ne prestrašuje već ohrabruje.¹⁰⁹

Slika 66. Pozlaćeni privjesak *Skulptura korone* švedskog umjetnika Juhe Lilje

Pandemija je inspirirala i američkog umjetnika Brendona Grossa koji je oblikovanjem svoje klupe (Slika 67.) na zanimljiv način materijalizirao mjere opreza pokazujući ujedinjenu moć držanja distance tako da je ostavio netaknut cjelokupni dio klupe namijenjen za naslanjanje leđima pritom spajajući dva sjedeća pojedinačna mjesta odvojena novonastalom prazninom.

¹⁰⁹ Saatchi Art, <https://www.saatchiart.com/art/Sculpture-Corona/1529503/7437159/view> (pregledano 25.8.2020.)

Slika 67. Skulptura *Klupa socijalne distance* američkog umjetnika Brendona Grossa

Kao i kod umjetničkih fotografija, tako se i često kod instalacija pojavljuje motiv roli toaletnog papira koje su na primjeru djela američkog umjetnika Jona Harveya (Slika 68.) smještene unutar velike prozirne kapsule kako bi se na humorističan način dao svojevrsan društveni komentar da je kupnja tog proizvoda bila toliko ekscesivna kao da se radi o tableti koja izlječuje novonastalu epidemiološku prijetnju.

Slika 68. Instalacija *Lijekovi karantene* američkog umjetnika Jona Harveya

Ipak, određena umjetnička djela poput skulpture portorikanskog umjetnika Alberta Sota (Slika 69.) ne dopuštaju si šaljiv komentar na pandemiju, nego se oblikovno i ugodajno vežu na pesimistični i turobni ton umjetničkih djela koja tematiziraju prošlostoljetne pandemije i epidemije. Ekspresivnost ove biste posebno je naglašena većim brojem zabijenih čavala na području srca, a bezličnost područja glave ostavlja dojam univerzalne duševne boli izazvane suvremenom pandemijom.

Slika 69. Skulptura *Introspekcija za koronavirus* portorikanskog umjetnika Alberta Sota

Osim skulptura nastalih za vrijeme pandemije COVID-19, bitno je naglasiti globalne intervencije na već izloženim javnim kipovima postavljanjem medicinskih maski na njihova skulpturalna lica. (Slika 70., Slika 71. i Slika 72.) Ni javni kipovi, kao umjetničke materijalizacije osoba, a rjeđe životinja, koje na neki način reprezentiraju društvo, nisu mogli zaobići ovu mjeru opreza čime se pokazuje i donekle fetišistička briga za njihovu „zaštitu“ jer, iako su svi svjesni da se kipovi ne mogu stvarno zaraziti, ovakvim činovima se posebno naglašava psihološko-socijalna snaga tih javnih umjetnina i koliko one zapravo definiraju osjećaj zajedništva.

Slika 70. Zamaskirane javne skulpture majke i djeteta u južnokorejskom gradu Daegu

Slika 71. Zamaskirani kip Krista Iskupitelja na plaži Copacabana u Rio de Janeiru

Slika 72. Zamaskirani kip Šetača kipara Stjepana Gračana iz 1974. godine u Osijeku

4.3.2.3. Slikarstvo

Slikarstvo, poput kiparstva, predstavlja jedno od tri tradicionalna područja proučavanja povijesti umjetnosti te je kroz svoj povijesni razvoj bilježilo mnoge stilske inovacije, ali je razvojem tiska, a posebice interneta, dobilo *konkurenciju* u drugim oblicima vizualnog izražavanja.

Prvi primjer slikarskoga djela, koji je naveden u sklopu analize utjecaja pandemije COVID-19 na ovu umjetničku vrstu, kreirao je američki slikar David Goodsell koji za sebe tvrdi da je on primarno znanstvenik i da mu je cilj svojim djelom *Coronavirus* (Slika 73.) kojega je naslikao vodenim bojama, pružiti kolegama znanstvenicima intuitivni osjećaj kako virusi u stvari izgledaju.¹¹⁰ Ipak, njegov stil prikazivanja značajno ga odvaja od medicinskih digitalnih reprezentacija virusa, koji su prvi obrađeni u ovome radu u sklopu analize uporabnih slika, jer on česticu virusa prikazuje gotovo zadivljujuće, kao da se ne radi o uzročniku straha i smrti, gradeći svoju kompoziciju naturalnim uzorcima i jarkim bojama koje ostavljaju dojam življeg i psihodeličnog ugođaja.

Slika 73. Slika *Coronavirus* američkog slikara i znanstvenika Davida S. Goodsell iz 2020. godine

¹¹⁰ ScienceMag, 2019. <https://www.sciencemag.org/news/2019/04/meet-scientist-painter-who-turns-deadly-viruses-beautiful-works-art> (pregledano 25.8.2020.)

Slikom *Looking Forward* (Slika 74.) američka slikarica Robin White, koja je nastala u kontekstu kućne izolacije potaknute pandemijom COVID-19, univerzalistički propituje temu širu od samog konteksta pandemije, a to je pitanje samoće i ljudskog odnosa s prirodom koji se očituje kroz naslikani odsjaj zelenila na staklu prozora na kojeg je naslonjen ženski lik čime se ostvaruje njihov prožimajući odnos. Ova slika je svojim karakterom, ali i stilskim oblikovanjem iznimno slična sa slikom *Cape Cod Morning* američkog slikara Edwarda Hoppera iz 1950. godine (Slika 75.), a čije se i druge slike bez problema mogu uklopiti u suvremeno ozračje pandemije.¹¹¹

Slika 74. Slika *Looking Forward* američke slikarice Robin White iz 2020. godine

¹¹¹ New Yorker, <https://www.newyorker.com/magazine/2020/06/08/edward-hopper-and-american-solitude> (pregledano 25.8.2020.)

Slika 75. Slika *Cape Cod Morning* američkog slikara Edwarda Hoppera iz 1950. godine

Već očito svugdje prisutni motivi rola toaletnog papira iskorišteni su i kao tematska podloga triju slika (Slika 76.) u pop-artističkom ugođaju kojeg prati i slika ukrajinskog umjetnika Evgena Semenyuka (Slika 77.) koji preuzima djelo *Mao Ce-tung* Andya Warhola iz 1972. godine te prikazanom liku dodaje zaštitnu medicinsku masku.

Slika 76. Slike *Take What You Need* australske umjetnice Sophie Tea

Slika 77. Slika ukrajinskog umjetnika Evgena Semenyuka

4.3.2.4. Plakati

Na polju plakata tijekom ove pandemije osobito se istaknuo američki dizajner Mirko Ilić koji je svoje formativne godine proveo u Hrvatskoj, koji je svojim upozoravajućim vizualnim rješenjem (Slika 78.) krasio panoe za oglašavanje i javne zidove New Yorka, Zagreba, Ljubljane¹¹² i Beograda.¹¹³ Spajanjem motiva prometnog znaka zabrane parkiranja (čime se neposredno referirao na slogan *keep going*) sa stiliziranim prikazom „krune“ korona virusa oblikovao je jednostavnu i velikoj većini prolaznika u cijelome svijetu razumljivu poruku. Nesumnjivo je riječ o uopće jednom od najboljih plakata nastalih vezano za trenutnu pandemiju. (Slika 79.)

Slika 78. Dizajn plakata Mirka Ilića s natpisom na engleskom jeziku

¹¹² Mirko Ilić, <https://mirkoilic.com/coronavirus/> (pregledano 25.8.2020.)

¹¹³ RTS, <https://www.rts.rs/page/magazine/sr/kulturno/story/3152/vest/3965544/dizajn-ilustracija-beograd-mirko-ilic.html> (pregledano 25.8.2020.)

Slika 79. Plakat Mirka Ilića na panou za oglašavanje iza „Raketa“ u Zagrebu

4.3.2.5. *Street art*

Javne zidne površine češće su prekrivene nagrđujućim grafitima negoli kvalitetnim muralima, ali je *sreća u nesreći* što je pandemija COVID-19 izazvala ogromnu produkciju novih *street art* kreacija.

Polazeći od motiva same čestice koronavirusa zanimljiva je lokacija, u ovome radu prvoga ilustriranog primjera *street arta* (Slika 80.) koji je kreiran na jednom od zidova stupa srušenoga mosta u Miamiu od strane umjetnika Seana Yoroua čime se posebno naglašava razorni utjecaj bolesti. Drugi primjer (Slika 81.) je djelomice personificirao česticu virusa oblikovanjem njezinog lica dok se pored nje nalaze dva srcolika oblika tužnih lica koja kao da su probodena izdancima glikoproteina čime se još više naglašava ironičan karakter natpisa „Love in the time of Corona“ koji se kontekstualno veže i uz ratno stanje u Siriji u kojoj je to djelo *street arta* i kreirano.

Slika 80. *Street art* Seana Yorou u Miamiu

Slika 81. Street art sirijskog umjetnika Aziza Asmara u sirijskom gradu Idlibu

Posebnu likovnu temu, ne samo u kontekstu *street arta* nego i drugih umjetničkih djela nastalih za vrijeme ove pandemije, čine prikazi medicinskog osoblja kao superheroja. Oni su na svojevrsan način supstituirali prikaze svetaca karakteristične za vremena velikih povijesnih epidemija, što predstavlja odraz daleko većeg suvremenog pouzdanja čovječanstva u znanstvene mogućnosti medicine zbog kojega su doktori, a i ostali medicinski djelatnici, stekli veći ugled nego u vrijeme kada ih je Goya poistovjećivao s određenom životinjom. (Slika 14.) To dokazuju djela *street arta* (Slika 82. i Slika 83.) na kojima je medicinsko osoblje prikazano dodavanjem Supermanovog znaka na masku ili dodavanjem krila, a zanimljivo rješenje predstavlja mural (Slika 84.) na zidu bolnice u talijanskom gradu Bergamu na kojemu medicinska sestra njeguje tlocrtni oblik Italije.

Slika 82. *Street art* djelo *Super Nurse!* nizozemskog umjetnika FAKE-a

Slika 83. *Street art* djelo talijanskog umjetnika Tvboya

Slika 84. Mural venecijanskog umjetnika Franca Rivollija na vanjskom zidu bolnice Papa Ivan XXIII u Bergamu

Primjeri *street arta* koji citiraju određena umjetnička djela (Slika 85.) bez ikakvoga teksta, iako mogu upućivati svoje recipijente na pridržavanje mjera, ipak primarno naglašavaju svoju umjetničku stranu smještajući određeni povjesničarskoumjetnički *imago* u suvremeni kontekst. Česta citatnost popularne kulture koja se veže uz postmodernistička djela očituje se na djelu *street arta* (Slika 86.) koji iskorištava lik Smeagola iz filmske trilogije Gospodara prstenova, ali na šaljiv način zamijenjujući njegov predmet šovanja iz prstena u sveprisutni likovni motiv role toaletnog papira.

Slika 85. *Street art* Mona Lise koja nosi zaštitnu masku i drži smart phone u Barceloni

Slika 86. *Street art* djelo njemačke umjetnice Eme Freethinker

Najpoznatiji suvremeni umjetnik ovoga medija - Banksy, svoje je *street art* djelovanje prebacio u domenu *home arta* instalacijom postavljenom u travnju 2020. godine. (Slika 87.) Već samim tim činom Banksy je poslao poruku da, ako on može kao umjetnik koji je

prvenstveno poznat po svojim djelima na javnim površinama, prekinuti konzistentnu karakteristiku svojeg djelovanja stvaranjem umjetničke kreacije unutar privatnoga prostora, onda i drugi ljudi mogu pretrpjeti život u izolaciji te na taj način pomoći da ova pandemija prestane. Tu poruku implicitno prenosi i središnji motiv nacrtanih prekrštenih linija na zidu koje simboliziraju izbrojane dane provedene u kućnoj izolaciji. Osim konceptualno, ova je instalacija i oblikovno uspješno izvedena grafitima devet štakora koji su prikazani u različitim pokretima i radnjama, pri čemu treba naglasiti i ulogu uneređenog namještaja kupaonice koji je poslužio kao *ready-made*, a u čijem se okružju i Banksy poslužio jednim od najdominantnijih motiva ove pandemije – rolom wc papira koja se prostire uvis i uzduž skoro cijele instalacije.

Slika 87. Instalacija britanskog umjetnika Banksya

Osim korištenja motiva toaletnog papira, Banksy se veže i na novu sveprisutnu ikonografiju prikazivanja medicinskog osoblja kao superjunaka svojim javnim izlaganjem, na

prostoru bolnice u Southamptonu, prikaza dječaka koji se igra lutkom medicinske superjunakinje dok u pozadini iz koša za smeće vire Batman i Spiderman kao prevaziđeni fiktivni junaci dječakovog divljenja. (Slika 88.)

Slika 88. Street art djelo Banksya na prostoru bolnice u Southamptonu

Osim ovih naglašeno umjetničkih primjera likovnih prikaza na javnim, a i utjecajem pandemije, privatnim zidnim površinama, mogu se navesti i dva hrvatska primjera koja sigurno ne doprinose vizualnim reprezentacijama svojim estetskim (ne)propitivanjima, ali su bitni kao javni iskazi frustriranih razmišljanja koja pokazuju dio suvremenog mentaliteta kojeg, neupitno, definira i odnos prema pandemiji COVID-19. Naime, radi se o grafitima s natpisima „MRZIM KORONU“ (Slika 89.) i „KORONA JE PREVARA“ (Slika 90.) koji su nastali na zagrebačkim javnim zidnim površinama, a ovaj potonji svjedoči o fenomenu vjerovanja u zavjereničku teoriju da je koronavirus izmišljen ili pak laboratorijski konstruiran kako bi globalna svjetska elita uspostavila jaču kontrolu nad svijetom. Može se činiti da su teorije zavjere pitanje samo suvremenog poimanja svijeta, ali kao što primjeri poput ilustracije koja dokumentira spaljivanje Židova u 14. stoljeću, (Slika 7.) pokazuju, vjerovanje u zavjereničke teorije bilo je prisutno i puno ranije.

Slika 89. Grafit s natpisom „Mrzim Koronu“ na križanju zagrebačke Draškovićeve i Vlaške ulice

Slika 90. Grafit s natpisom „Korona prevara“ na zidiću ulaza u pothodnik na križanju Avenije Dubrovnik u Ulice Travno u Novom Zagrebu

4.3.2.6. *Land art*

Osim područja gradskih ulica, umjetnost inspirirana pandemijom COVID-19 ogleda se i na primjercima *land arta* poput djela *Beyond Crisis* (Slika 91.) francuskog umjetnika Saypea koje naglašava globalno zajedništvo u borbi s novom pandemijom, a oblikovno je posebno zanimljivo zbog mješavine velikog detaljiziranog trodimenzionalnog prikaza djevojčice koja se drži za ruke s plošnim, elementarno nacrtanim likovima druge djece čineći simbolično globalizirani krug.

Slika 91. *Land art* djelo *Beyond Crisis* francuskog umjetnika Saypea u Švicarskoj

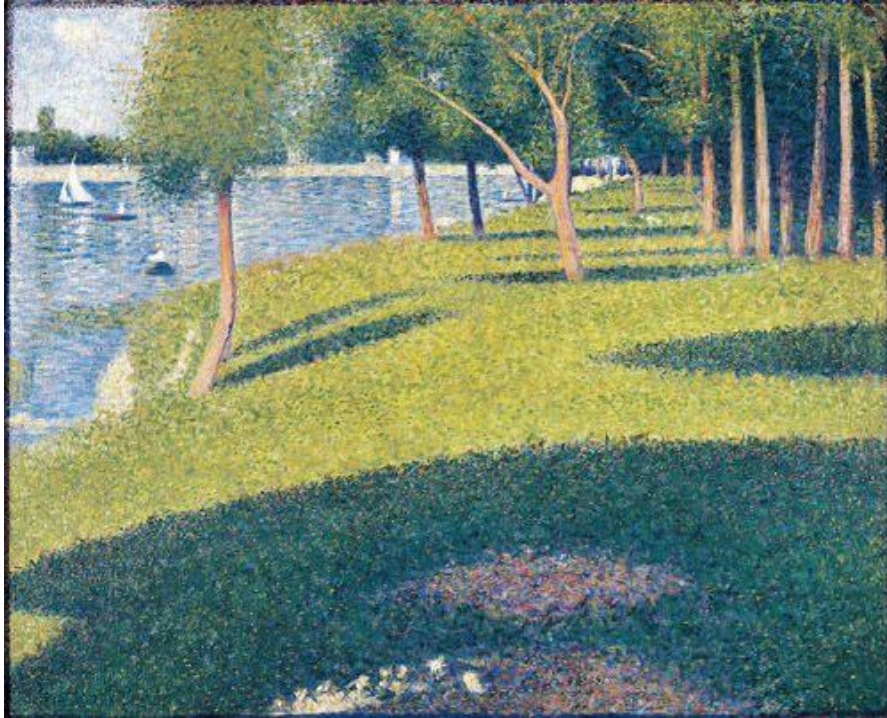
4.3.2.7. Memeovi

Memeovi, predstavljaju svojevrsnu evoluciju ilustracija, no za njihovo nastajanje autoru nije potrebna crtalačka sposobnost nego samo elementarno znanje korištenja tehnologije što ih čini i jednom od najdemokračnijih vrsta vizualnog izražavanja. Iznimna jednostavnost kreiranja ovakvih vizualnih vrsta i suvremene rasprave o njihovom uvrštavanju u umjetničko područje mogu se povezati s umjetničkim obratom kojeg je Marcel Duchamp učinio svojom *Fontanom* 1917. godine odmaknuvši pitanje umjetnosti od njezinih oblikovnih vrijednosti prema konceptualnim i sadržajnim formama. Posebna karakteristika *memeova* recikliranje je obrazaca koji mogu biti preuzeti iz različitih aspekata svakodnevnog života poput određenih fotografija koje su globalno poznate samo zahvaljujući njihovom korištenju u *memeovima*. (Slika 112.)

Slika 112. Meme Aditye Shah iz 2020. godine

Posebno zanimljive *memeove* čine oni koji za temelj svojih kompozicija koriste već poznata umjetnička djela prilagođavajući ih kontekstu suvremenih epidemioloških mjera. Na taj način poznata slika poput Seuratovog *Nedjeljnog poslijepodneva na otoku La Grande Jatte* iz 1886. godine u novoj *meme* verziji (Slika 113.) ostaje bez figuracija, dok otac i kći koji poziraju na slici Granta Wooda iz 1930. godine nazvanoj *Američka gotika* prema novoj verziji iz 2020. godine proviruju iza zavjesa svoje kuće u pozadini. (Slika 114.)

Slika 113. *Meme* nepoznatog autora

Slika 114. *Meme* nepoznatog autora

Među najzanimljivijim *memeovima* koji prerađuju određenu poznatu umjetničku sliku treba navesti intervenciju na Michelangelovom *Stvaranju Adama* iz 1512. godine dodavanjem zaštitne rukavice na ruku Boga Oca koji pruža dezinfekcijsko sredstvo prema Adamovoj ispruženoj ruci. (Slika 115.) Svakako je potrebno navesti i korištenje motiva jedne od sigurno najpoznatijih slika svih vremena – Leonardove *Posljednje večere*, a čiji su likovi odrezani i smješteni unutar suvremenog konteksta kompjuterskog ekrana na kojem se odvija virtualni konferencijski poziv koji predstavlja jednu od najnaglašenijih vizualnih promjena tijekom pandemije COVID-19 (Slika 116.) što je iskoristio i Konzum u svojoj, prethodno navedenoj, reklami. (Slika 46.)

Slika 115. *Meme nepoznatog autora*

Slika 116. *Meme nepoznatog autora*

4.3.2.8. Performansi

Performansi koji su se odvijali za vrijeme ove pandemije uglavnom svi na određeni način upotrebljavaju motiv zaštitne medicinske maske koja je djelovanjem ovakvih vizualnih akcija još više naglasila svoju sveprisutnost. (Slika 117., Slika 118. i Slika 119.)

Slika 117. Performans nepoznatog britanskog umjetnika u Londonu 24. lipnja 2020. godine

Slika 118. Performans američke umjetnice DaVide Sal u Santa Feu 3. lipnja 2020. godine

Slika 119. Performans hrvatskog umjetnika Dina Ugarkovića u Splitu 20. kolovoza 2020. godine

4.3.2.9. Ilustracije

Ilustracija libanonsko-švicarskog ilustratora Patrica Chappattea (Slika 92.) prikazuje sjenu u obliku čestice koronavirusa koja zamračuje veći dio Zemljine kugle što je odlično likovno rješenje jer na jednostavan način dočarava potpuno neočekivani globalni utjecaj kojeg je ova, još nezavršena, pandemija COVID-19 naglo i neočekivano negativno izrazila. Taj negativni globalni utjecaj ogleda se i otkazivanjem Olimpijskih igara, najprestižnijeg globalnog sportskog natjecanja, što je na osobit način dočarala ilustracija (Slika 93.) koja je zamijenila prepoznatljive motive krugova logotipa Olimpijskih igara s jednako obojanim maskama koje su postavljene na način da ih evociraju.

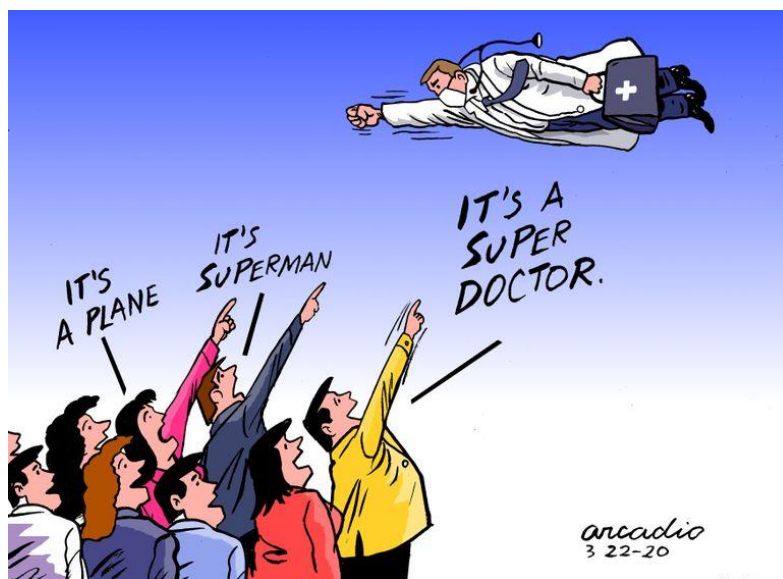

Slika 92. Ilustracija libanonsko-švicarskog ilustratora Patrica Chappattea

Slika 93. Ilustracija španjolskog ilustratora Kapa

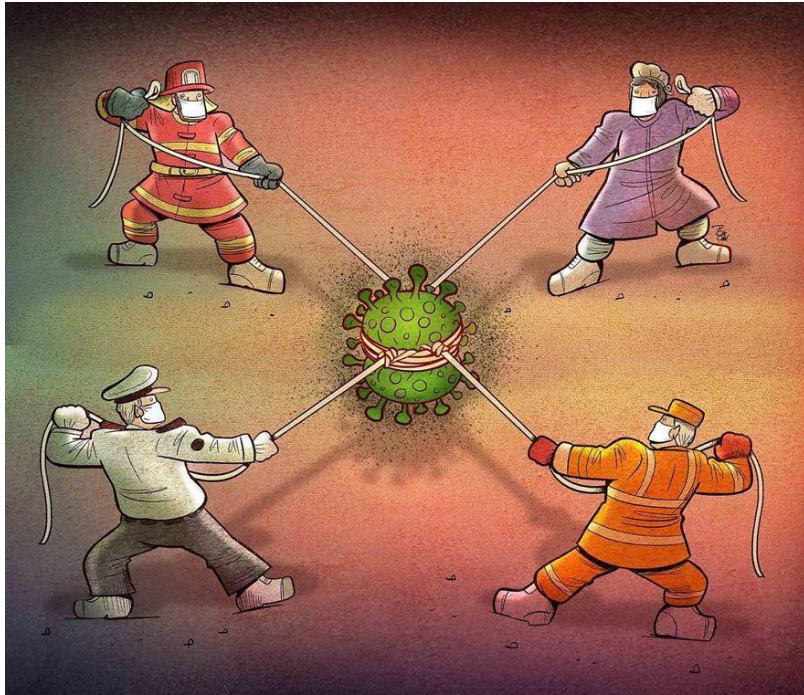
Već spomenuto vizualno veličanje medicinskog osoblja nastavlja se i u domeni ove vizualne vrste (Slika 94.) u kojoj se također odlikuje citatnost određenih prizora čime se osim fiktivne superherojske uloge, važnost liječnika za društvo poistovjećuje s vojničkim junacima za vrijeme najvećih ratnih sukoba poput podizanja zastave tijekom bitke za Iwo Jimu u Drugom svjetskom ratu. (Slika 95.) Iranski ilustrator Alireza Pakdel, osim uloge medicinskog osoblja, naglašava i presudnu ulogu drugih javnih zanimanja pri ublažavanju negativnih posljedica pandemija. (Slika 96.)

Slika 94. Ilustracija kostarikanskog ilustratora Arcadia Esquivela

Slika 95. Ilustracija američkog ilustratora Mikea Luckovicha

Slika 96. Ilustracija iranskog ilustratora Alireze Pakdela

Druge ilustracije usmjerile su se prema temi kućne izolacije izazvane pandemijom prikazujući da su i najlijenije osobe poprimile junačke osobine, (Slika 97.) dok su neke ilustracije istoj temi pristupile naglašavajući socijalni aspekt prikazujući ljude koji nemaju ni mogućnost zatvoriti se u vlastite domove. (Slika 98.)

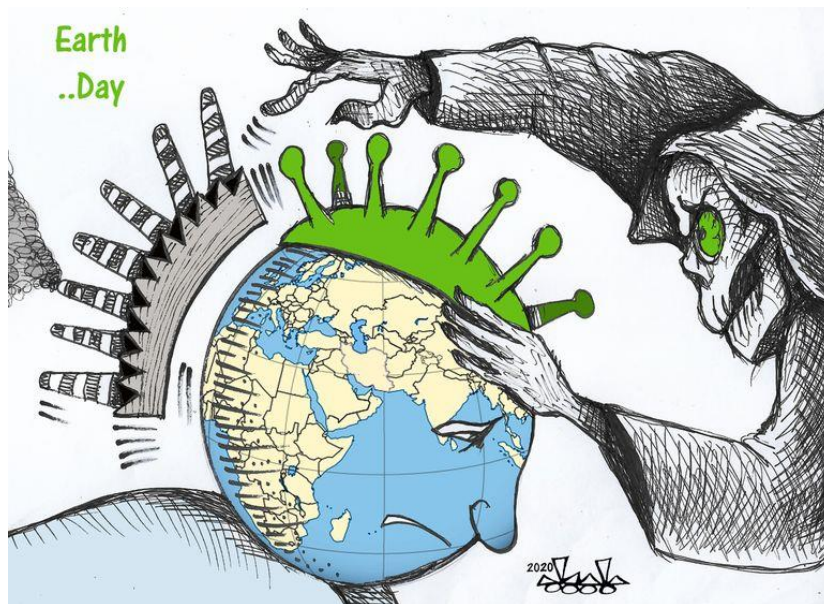

Slika 97. Ilustracija nepoznatog autora

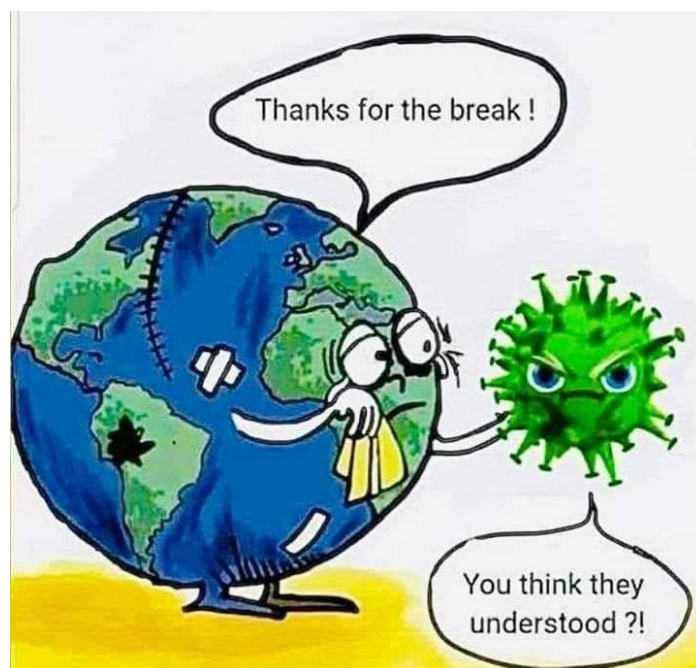

Slika 98. Ilustracija španjolskog ilustratora Daniela Dilosdadoa

Neočekivano, postoje i ilustracije (Slika 99. i Slika 100.) koje naglašavaju pozitivne strane pandemije poput prisiljenja na usporenu aktivnost gospodarstva što je omogućilo privremeni prestanak emisije štetnih ispušnih plinova.

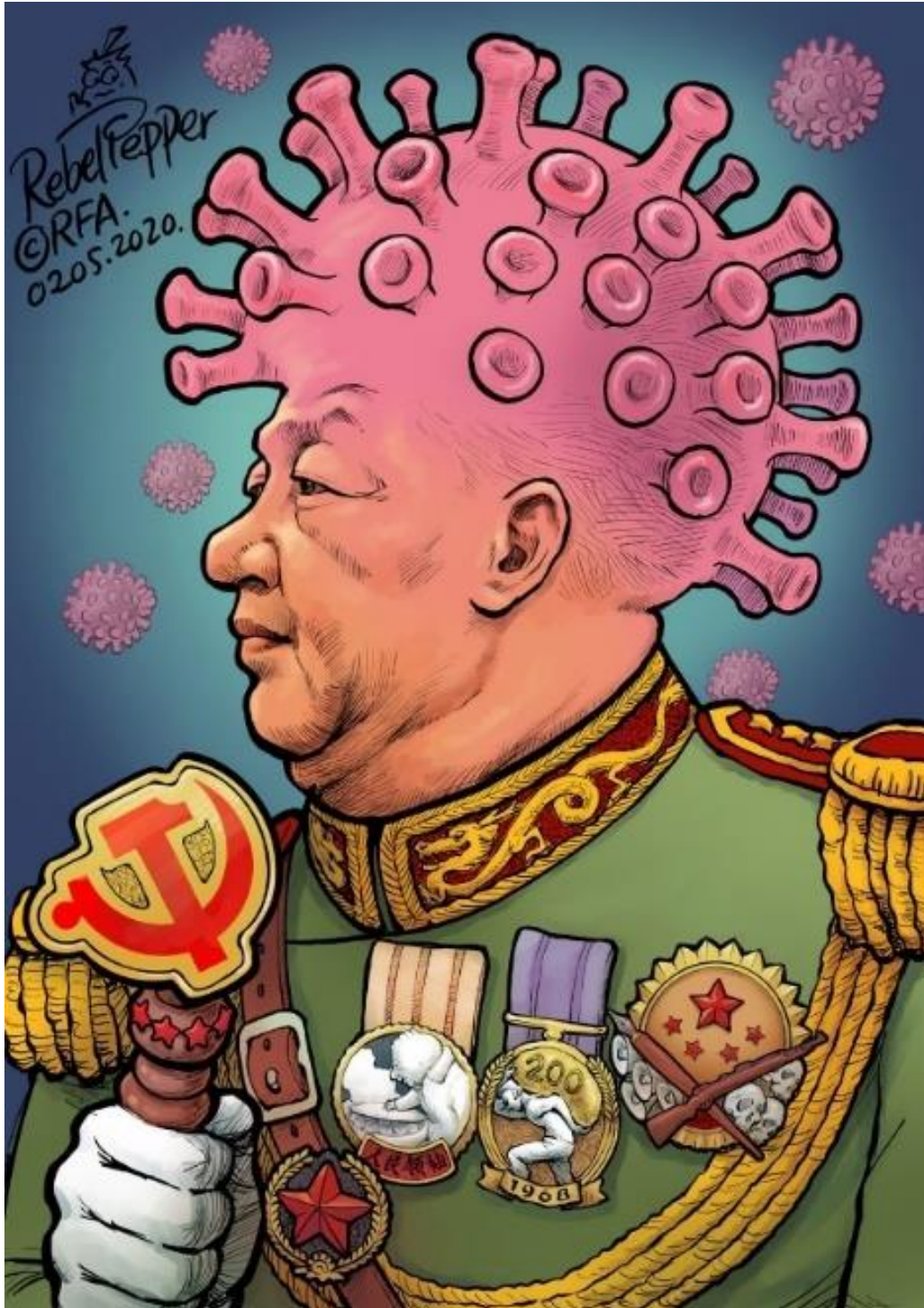
Slika 99. Ilustracija libanonskog umjetnika Hasana Bleibela

Slika 100. Ilustracija nepoznatog ilustratora

Poseban segment ove vizualne vrste čine političke ilustracije koje se definiraju kao crteži koji prenose određeni komentar ili stav u vezi politike i suvremenih društvenih zbivanja na zabavan, satiričan ili metaforičan način zbog čega često prikazuju likove kroz karikature.¹¹⁴ Veliki broj političkih ilustracija za vrijeme pandemije COVID-19 nastao je kao komentar na kinesko podrijetlo virusa poput karikature kineskog autora odbjeglog iz svoje matične države Rebel Peppera koja prikazuje kineskog predsjednika Xi Jinpinga (Slika 101.) koji je oblikovno poistovjećen s koronavirusom, a slična poruka se upućuje ilustracijom danskog autora (Slika 102.) u kojoj su žute zvijezde na kineskoj zastavi zamijenjene žutim česticama koronavirusa. Ovakvi, u principu, rasističko intonirani prikazi bili su često prisutni kroz ljudsku povijest kao na već, u ovom radu, prikazanim primjerima poput ilustracije u rukopisu francuskoga kroničara Gillesa Li Muisisa iz 14. stoljeća (Slika 7.) ili fotografije koja dokumentira reklamni pano u američkom gradu Des Moinesu 1968. godine. (Slika 25.)

¹¹⁴ Thomas Knieper, »Political cartoon« <https://www.britannica.com/topic/political-cartoon> (pregledano 25.8.2020.)

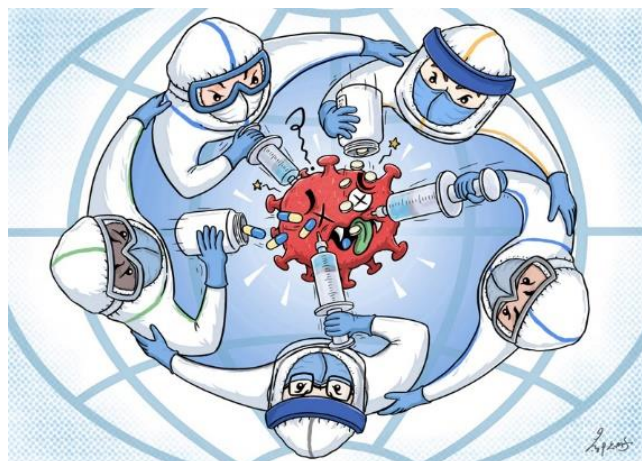

Slika 101. Ilustracija kineskog ilustratora Rebela Peppera

Slika 102. Ilustracija danskog ilustratora Nielsa Bo Bojesena

Određene ilustracije kineskih autora (Slika 103. i Slika 104.) propagiraju zajedničke vrijednosti i važnost ujedinjene globalne borbe protiv koronavirusa, ali mnoge (Slika 105.) iskazuju i kritiku prema Sjedinjenim Američkim Državama čiji je predsjednik Donald Trump često u svojim govorima imao eksplicitno optužujuće izjave prema Kini. Ilustratori iz različitih dijelova svijeta kreirali su karikature koje tematiziraju političke američko-kineske odnose (Slika 106.) ili izjave svjetski najpoznatijeg čelnika, (Slika 107. i Slika 108.) ali, uglavnom, ilustratori u svim dijelovima svijeta najviše inspiracije imaju za komentiranje politike u svojim državama.

Slika 103. Ilustracija nepoznatog kineskog autora

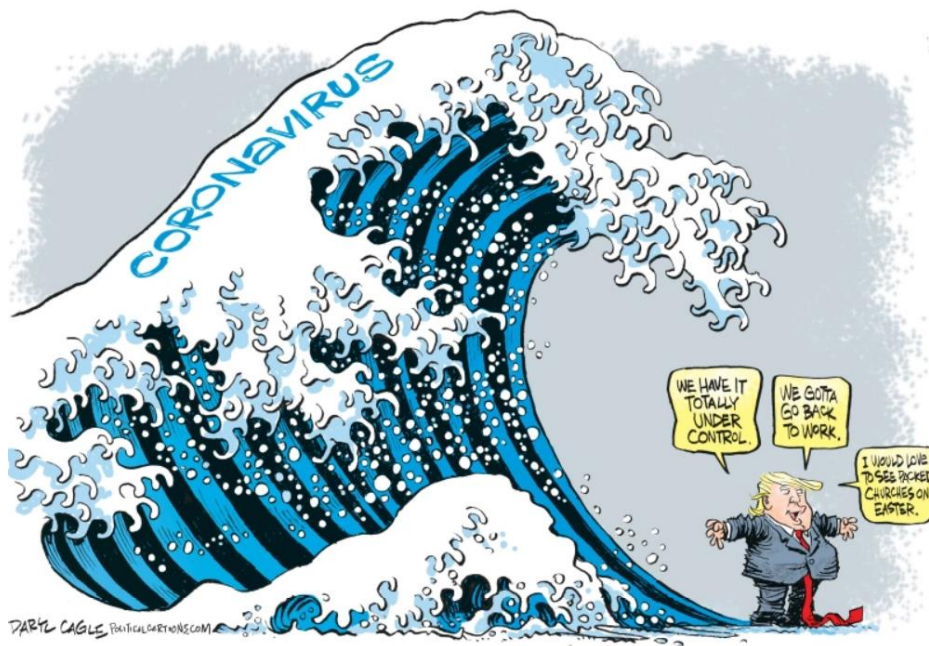
Slika 104. Ilustracija nepoznatog kineskog autora

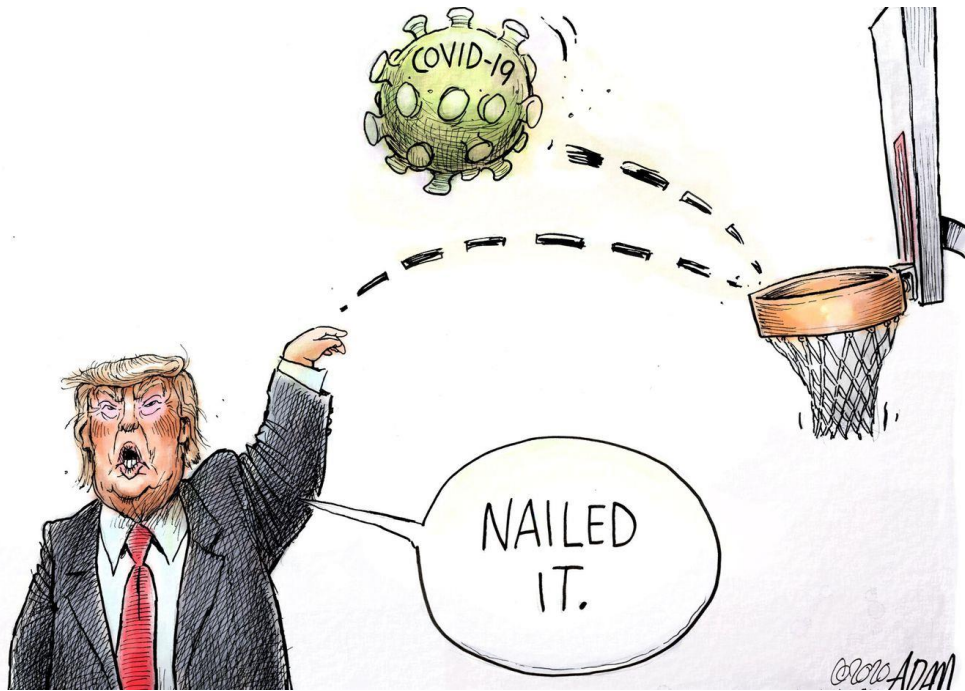
Slika 105. Ilustracija kineskog ilustratora Songa Chena

Slika 106. Ilustracija nizozemskog ilustratora Haja de Reijgera

Slika 107. Ilustracija američkog ilustratora Daryla Caglea

Slika 108. Ilustracija američkog ilustratora Adama Zygliša

U hrvatskom kontekstu, zanimljive su ilustracije karikaturista Nika Titanika poput jedne (Slika 109.) koja prikazuje izmišljenog hrvatskog građanina Rudu koji ironično nosi personaliziranu masku s natpisom „Korona je prevara“ čime autor ilustracije daje svojevrsan društveni komentar na ljude koji vjeruju u teorije zavjere. Nik Titanik sa svojom drugom karikaturom (Slika 110.) objavljenom 11. srpnja 2020. godine upućuje pažnju i na moguća propitivanja građana u vezi dvostrukih mjerila u provođenju zaštitnih mjera za javna okupljanja čime daje ironičnu i suptilnu političku kritiku. Ilustracijom (Slika 111.) u kojoj ovaj ilustrator eksplicitno pokazuje najpoznatija lica hrvatskog stožera zaduženog za suzbijanje koronavirusa također na ironičan način komentira njihove nedavne izjave.

Slika 109. Ilustracija hrvatskog ilustratora Nika Titanika objavljena 16. srpnja 2020. godine

Slika 110. Ilustracija hrvatskog ilustratora Nika Titanika objavljena 11. srpnja 2020. godine

Slika 111. Ilustracija hrvatskog ilustratora Nika Titanika objavljena 20. kolovoza 2020. godine

U Kini su državne agencije pozvale javnost da se vizualno izrazi crtežima i karikaturama kako bi se podigao moral nacije u borbi protiv koronavirusa,¹¹⁵ a snagu vizualnog izražavanja prepoznali su i organizatori iranskog međunarodnog natjecanja ilustracija nazvanog „We'll Defeat Coronavirus“ na koje je stiglo oko 4200 prijava iz 88 država¹¹⁶ čime se na osobit način osvijestilo kako ljudi iz različitih dijelova svijeta nisu sami u pristupanju ovom globalnom problemu.

Ta javna pozivanja na vizualno izražavanje pri teškoj globalnoj situaciji otvara još jedno pitanje svrhe umjetnosti koju filozof Alain de Botton i povjesničar umjetnosti John Armstrong u svojoj knjizi *Art as Therapy* iz 2013. godine višestruko definiraju kao sposobnost umjetnosti da na veličanstven način pokaže ljudske nesavršenosti, pomogne zapamtiti iskustva, dati nadu te pokazati ljudima da nisu sami u svojim problemima.¹¹⁷

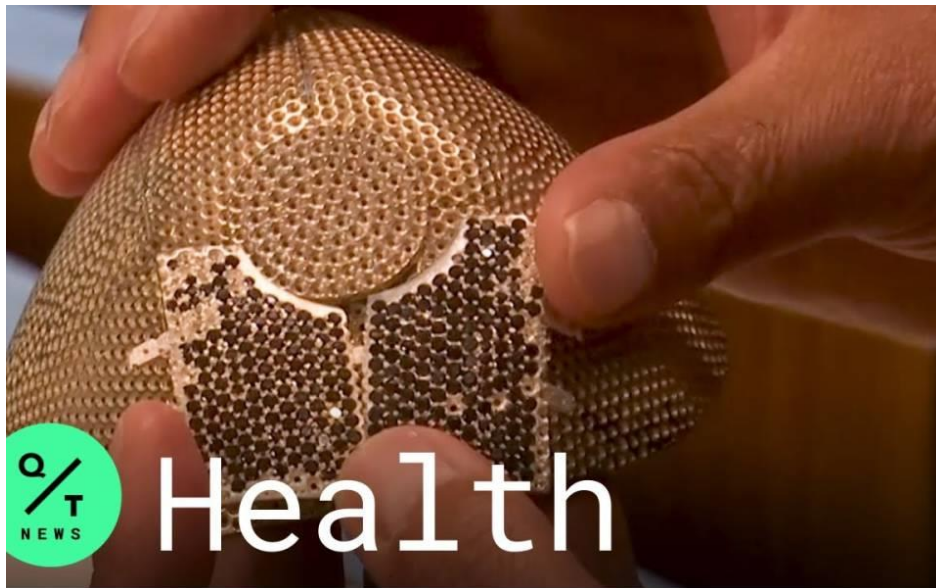
¹¹⁵ China Daily, https://www.chinadaily.com.cn/a/202002/13/WS5e44f951a31012821727756e_1.html (pregledano 25.8.2020.)

¹¹⁶ Tehran Times, <https://www.tehrantimes.com/news/447111/Iran-s-We-Defeat-Coronavirus-Intl-Cartoon-Contest-announces> (pregledano 25.8.2020.)

¹¹⁷ Brain Pickings, <https://www.brainpickings.org/2013/10/25/art-as-therapy-alain-de-botton-john-armstrong/> (pregledano 25.8.2020.)

4.3.2.10. Moda

Iako su i u prošlim pandemijama ljudi nosili zaštitne maske, tijekom pandemije COVID-19 one su evoluirale u svojevrsni modni dodatak što je iskorišteno od strane raznih poduzeća i javnih službi (Slika 120. i Slika 121.) koje su kreirale specifične maske promovirajući svoje djelovanje, ali i umjetnika poput hrvatskog modnog dizajnera Zorana Aragovića (Slika 122.) te portugalske umjetnice Cristine Rodo. (Slika 123.)

Slika 120. Najskuplja maska protiv koronavirusa koju je izradila izraelska draguljarnica

Slika 121. Maska Donalda Trumpa s naglašenim logotipom institucije Predsjednika Sjedinjenih Američkih Država

Slika 122. Maska u pop-art stilu hrvatskog modnog dizajnera Zorana Aragovića

Slika 123. Maska portugalske umjetnice Cristine Rodo

Osim maski, zanimljiva je kaciga indijskog policajca (Slika 124.) koja svojim oblikovanjem nalik čestici koronavirusa služi prvenstveno za upozorenje indijskih građana o javnoj prijetnji bolesti čime se može svrstati u kontekst uporabnih vizualnih manifestacija, ali svojom stilskom inovacijom oblikovanja ova kaciga ipak ponaprije treba biti smještena u kategoriju umjetničkih slika jer proširuje samu funkciju kacige od svoje zaštitne uloge prema obliku iskazivanja javne poruke.

Slika 124. Kaciga indijskog policajca u obliku čestice koronavirusa

4.3.2.11. Arhitektura

Na polju arhitekture pandemija je najprije utjecala iznimno brzom izgradnjom mobilnih bolnica poput deseterodnevne konstrukcije bolnice Huoshenshan u Wuhanu (Slika 125.) te prenamjenom građevina drugih funkcija u bolničke prostore poput zagrebačke Arene. (Slika 126.)

Slika 125. Fotografija bolnice Huoshenshan u Wuhanu koja je brzinski izgrađena tijekom pandemije COVID-19

Slika 126. Bolnička prenamjena prostora zagrebačke Arene¹¹⁸

¹¹⁸ Jutarnji.hr <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/video-pogledajte-kako-danas-izgleda-najveca-hrvatska-arena-na-hodnicima-postavljeno-300-kreveta-za-prihvat-zarazenih-koronavirusom-10114066> (pregledano 25.8.2020.)

Zbog zatvaranja škola, poslovnih prostora, teretana, kina, kafića te svih drugih javnih prostora osim onih, u tom trenutku, smatranima najpotrebnijima poput dućana s namirnicama, dogodila se svojevrsna transformacija prostora privatnih kuća i stanova. Naime, iako su maloprije navedeni javni prostori bili zatvoreni ili još uvijek jesu, zadaće koje se inače obavljaju u tim prostorima nisu mogle biti prekinute, poput održavanja nastave i obavljanja raznih poslova, ali i fizičkih aktivnosti, pa je zbog toga prostor ljudskog doma morao pretrpiti svoje povećanje funkcionalnosti što je dovelo i do zasićenja prostora i nelagodnog prebivanja u njemu što dokazuju i mnoga javno izrečena ljudska iskustva, ali i znanstvene studije,¹¹⁹ o negativnom utjecaju života u izolaciji.

Tijekom odvijanja poslovnih i drugih sastanaka putem video konferencija, same pozadine vizualnih prikaza osoba tijekom tih poziva, predstavljaju nove načine vizualnog izražavanja identiteta jer primjerice, pozadinska obasutost knjigama može se iščitati kao eruditno ozračje doma te individue primjerice osobe u najdesnijoj kućici gornjega reda snimke zaslona već spomenute reklame Konzuma. (Slika 46.)

Zbog nove sveprisutnosti dezinfekcijskog sredstva na prostoru ulaza u sve građevine, a nerijetko i prostorije, ako ova pandemija potraje, može se očekivati i razvoj novih arhitektonskih elemenata nalik kadionicama u sakralnim prostorima kako bi se zamijenili proizvoljno postavljeni stolovi na kojima se nalazi dezinfekcijska sredstva. Pandemija je kod nekih ugostiteljskih objekata već utjecala pojavom novih elemenata poput plastičnih prozirnih pregrada između stolova čime se postiže bolja zaštita od zaraze, ali i negativan efekt neprotočnosti prostora. (Slika 127.)

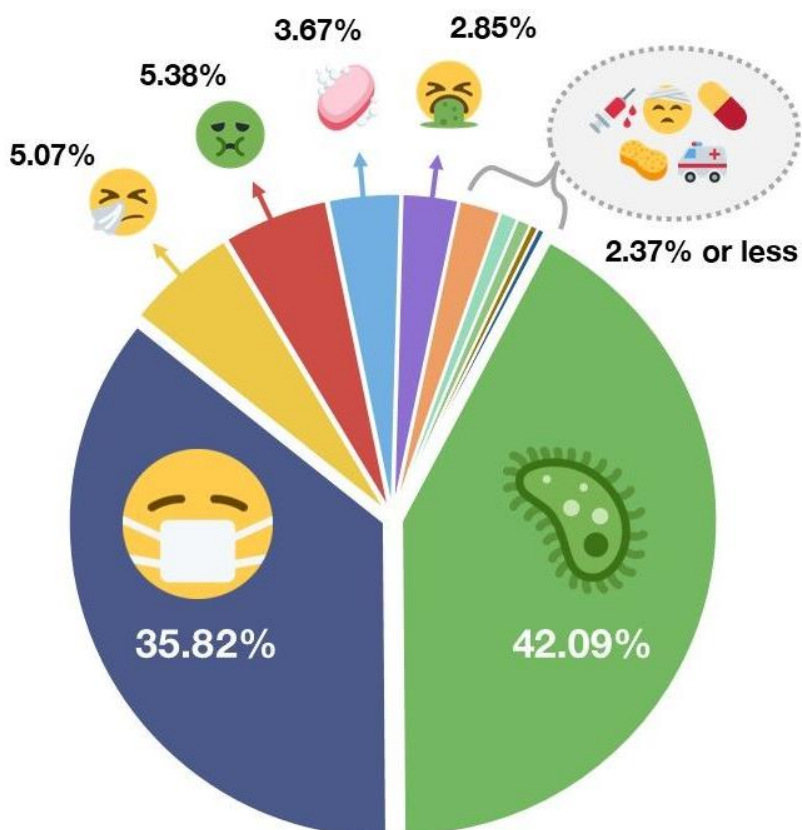
¹¹⁹ Health Line, <https://www.healthline.com/health-news/children-more-homework-means-more-stress-031114> (pregledano 25.8.2020.)

Slika 127. Fotografija vanjske terase *caffe bara* Keglič u Zagrebu

4.3.2.12. Emotikoni

Pandemija se izrazila i putem povećanog korištenja određenih emotikona kod digitalne vrste komunikacije poput emotikona koji prikazuje mikrobu, lice s medicinskom maskom, bolesno lica te lice koje puše nos¹²⁰ (Slika 128.) što na osobit način pokazuje da promjena društvenog konteksta utječe i na najelementarnije oblike suvremene vizualne komunikacije.

Slika 128. Kružni graf koji je nastao kao analiza web stranice *Emojipeda* koji prikazuje 12 emotikona i omjer njihove međusobne pojavnosti na društvenim mrežama

¹²⁰ Emojipedia, <https://blog.emojipedia.org/spread-of-the-coronavirus-emoji/> (pregledano 25.8.2020.)

5. RASPRAVA

Ovaj rad pokazao je da društveni kontekst znatno utječe na kreiranje vizualnih prikaza povezanih uz bolesti jer je razvoj medicinskih otkrića doveo do optimističnijeg mentaliteta i dedemoniziranja, odnosno racionaliziranja, vizualizacija samih bolesti što se ogleda i kroz napuštanje motiva vezanih uz evociranje *memento morija* te njihovom zamjenom motivima koji su više vezani uz ovozemaljski društveni kontekst poput roli toaletnog papira, zaštitnih maski i dezinfekcijskih sredstava čime se implicitno ne očituje povijesno dominantni strah i očaj već upravo suprotno - vedra i humoristična intoniranost prikaza.

Određeni prikazi poput stigmatiziranog shvaćanja bolesnika te rasistički intoniranih vizualizacija i dalje se odupiru ikonografskim promjenama jer se odnos prema tim pojavama nije promijenio ni u stvarnom životu, ali, ipak, pandemija COVID-19 bilježi jednu veliku promjenu koja konačno u punoj snazi iskazuje povjerenje u znanstvene mogućnosti postupnim smanjenjem kreiranja votivnih umjetničkih djela koja evociraju određene nadnaravne sile, a čije su, pak, mjesto preuzeli prikazi realnih heroja liječnika, medicinskog osoblja i drugih javnih djelatnika.

No, i dalje je pitanje je li ovaj uglavnom optimistični karakter prikaza očituje kolektivno povjerenje u medicinu ili, ipak, pokazuje određenu vrstu nevjere u razornu moć ove nove pandemije jer se ona često poistovjećivala s običnom gripom pa je samim time ljudi ne percipiraju kao nositeljicu smrti već kao određenu bolest koja će jako brzo proći. Čini se da ljude, zapravo, puno više brinu ekonomske i političke posljedice ove pandemije što se ogleda i kroz vizualizaciju različitih tema poput odnosa između čelnika SAD-a i Kine, ali i psihološke posljedice na koje bi prvenstveno mogla utjecati socijalna distanciranost.

Stilski, može se prepoznati dominacija postmodernističkog načina prikazivanja zbog iznimno naglašene citatnosti koja preuzima obrasce iz različitih, kako povijesnoumjetničkih tako i popularnokulturnih područja, čime se posebice evocira *anything goes* i iznivelirana vrijednost visoke i niske umjetnosti. Bitno je naglasiti da se djela autora država iz najrazličitijih dijelova svijeta naročito ne razlikuju po svojim oblikovnim, ali ni konceptualno izraženim, karakteristikama čime je pandemija COVID-19 na osobit način dokazala postojanje Marshall McLuhanovog „globalnog sela“ jer osim što je upravo iznimno dobra povezanost ljudi na

svjetskoj razini dovela do brzog razvoja pandemije fizičkim prijenosom virusa diljem svijeta, i vizualni odgovori na tu situaciju pokazuju da su ljudi na svjetskoj razini iznimno dobro povezani i u načinu svojeg vizualnog percipiranja te izražavanja.

Što se tiče odnosa između uporabnih i umjetničkih vizualnih manifestacija, može se zaključiti da nije nimalo jednostavno strogo odrediti pojedino djelo u određenu vrstu već da se te kategorije u manjoj ili većoj mjeri međusobno miješaju što vjerojatno najbolje pokazuje primjer djela u mediju kojeg povijest umjetnosti tradicionalno proučava - staklene skulpture koronavirusa britanskog umjetnika Lukea Jerrama koja je kreirana primarno za znanstvenu svrhu. Samim time, naglašava se potreba da povijest umjetnosti spoji svoje napore s novijom znanstvenom disciplinom vizualnih studija kako bi se moglo na adekvatan način znanstveno proučiti prošlost ljudskog vizualnog izražavanja, ali i paralelno pratiti sadašnjost te budućnost.

6. ZAKLJUČCI

Analiza vizualnog reprezentiranja pandemija kroz povijest pokazala je da na razvoj vizualnih, kako umjetničkih tako i neumjetničkih, prikazivanja dominantno utječe suvremena percepcija ljudi pa samim time i vizualnih autora, a koja se posebice očituje u kontekstu suvremenog zdravstveno-društvenog fenomena COVID-19 čiju percepciju u potpunosti uvjetuju dosezi znanosti, odnosno medicine. Shodno razvoju tih društvenih, odnosno znanstvenih dostignuća, razvijaju se i vizualni odgovori koji očituju percepciju svojega doba, ali je i nastoje podržati svojim uporabnim karakterom poput različitih medicinskih digitalnih vizualizacija, edukativnih ilustracija i videozapisa, itd.

Ovim zaključkom se zapravo može govoriti o svojevrsnom dvostrukom naličju vizualnoga reprezentiranja jer, iako na njega utječe društveni kontekst, vizualno reprezentiranje povratno utječe i na društvo potvrđujući mu na osobit način kolektivno prisustvo, ali i odsustvo, određenih percepcija što može utjecati na *mikro* ponašanje pojedinaca kako bi se ostvario *makro* pozitivan ili negativan efekt.

ZAHVALE

Autori ovoga rada najljepše zahvaljuju svojem neumornom mentoru prof. dr. sc. Draganu Damjanoviću na davanju ideje za pisanje ovoga rada te na neprestanom poticanju za upuštanje u samostalno istraživanje. Njegova izrazita strpljivost, inspirativnost te pedantnost koju je pokazivao tijekom cijelog našeg fakultetskog obrazovanja uvelike je utjecala na naš odabir proučavanja moderne i suvremene umjetnosti, ali i svojim životnim primjerom pokazuje kvalitetu stalne strastvene radišnosti koja nam služi kao inspiracija za pristup i prema drugim životnim zadaćama.

POPIS LITERATURE

Anon, »Reprezentacija«, u: *Hrvatska opća enciklopedija 9 Pri – Sk*, (ur.) Slaven Ravlić, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2007., str. 295.-296.

Bertoloni Meli, D., *Visualizing Disease: The Art and History of Pathological Illustrations*, Chicago: University of Chicago Press, 2018.

Filep, S., »Lokalno u globalnom«, u: *Hrvatska arhitektura u XX. stoljeću* (Zagreb, Matica hrvatska, 8.-10. 11. 2007.), Zagreb: Matica hrvatska, 2010., str. 69. – 72.

Duda, D., *Kulturalni studiji: ishodišta i problemi*, Zagreb: AGM, 2002.

Goethe, J. W. von, *Učenje o bojama: šesti odjel: osjetilno moralno djelovanje boja*, Zagreb: Društvo za waldorsku pedagogiju Hrvatske, 1995.

Glesinger, L., *Povijest medicine*, Zagreb: Školska knjiga, 1978.

Hagen, R., Hagen, R., *Francisco Goya 1746-1828*, Zagreb: Taschen, 2007.

Hall, J., *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, Zagreb: "August Cesarec", 1991.

Jemersić, L., »Koronavirusi – virusi koji obilježavaju 21. stoljeće«, u: *Veterinarska stanica* 51 (2020.), str. 229. – 239.

Kruse, C., »Nakon slika«, u: *Vizualni studiji: umjetnost i mediji u doba slikovnog obrata*, (ur.) Krešimir Purgar, Zagreb: Centar za vizualne studije, 2009., str. 79. – 92.

Majetschak, S., »Pravila vidljivosti: O razlikama između umjetničkih i uporabnih slika«, u: *Vizualni studiji: umjetnost i mediji u doba slikovnog obrata*, (ur.) Krešimir Purgar, Zagreb: Centar za vizualne studije, 2009., str. 58. – 78.

Mitchell, W. J. T., »Metaslike«, u: *Vizualni studiji: umjetnost i mediji u doba slikovnog obrata*, (ur.) Krešimir Purgar, Zagreb: Centar za vizualne studije, 2009., str. 24. – 57.

Purgar, K., *Preživjeti sliku: ogledi iz vizualnih studija*, Zagreb: Meandarmedia: Meandar, 2010.

Purgar, K., »Uvod u vizualne studije«, u: *Vizualni studiji: umjetnost i mediji u doba slikovnog obrata*, (ur.) Krešimir Purgar, Zagreb: Centar za vizualne studije, 2009., str. VII. – XXIX.

Škrobonja, A., Muzur, A., Rotschild, V., *Povijest medicine za praktičare*, Rijeka: Adamić, 2003.

Vince, A., »COVID-19, pet mjeseci kasnije«, u: *Liječnički vjesnik* 142 (2020.), str. 55. – 63.

INTERNETSKI IZVORI

Brain Pickings, <https://www.brainpickings.org/2013/10/25/art-as-therapy-alain-de-botton-john-armstrong/> (pregledano 25.8.2020.)

China Daily, https://www.chinadaily.com.cn/a/202002/13/WS5e44f951a31012821727756e_1.html (pregledano 25.8.2020.)

Christian Iconography, <https://www.christianiconography.info/Wikimedia%20Commons/sebastianPlagueLieferinxe.html> (pregledano 25.8.2020.)

Daniel M. Fox, Diane R. Karp, Images of Plague: Infectious Disease in the Visual Arts, <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft7t1nb59n&chunk.id=d0e2775&toc.id=d0e2775&brand=ucpress> (pregledano 25.8.2020.)

Emojipedia, <https://blog.emojipedia.org/spread-of-the-coronavirus-emoji/> (pregledano 25.8.2020.)

Express & Star, <https://www.expressandstar.com/news/uk-news/2020/03/17/artist-creates-coronavirus-sculpture-in-tribute-to-scientists-and-medical-teams/> (pregledano 25.8.2020.)

Health Line, <https://www.healthline.com/health-news/children-more-homework-means-more-stress-031114> (pregledano 25.8.2020.)

Jutarnji.hr <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/video-pogledajte-kako-danas-izgleda-najveca-hrvatska-arena-na-hodnicima-postavljeno-300-kreveta-za-prihvat-zarazenih-koronavirusom-10114066> (pregledano 25.8.2020.)

Louvre, <https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/statuette-demon-pazuzu-inscription> (pregledano 25.8.2020.)

Medium, <https://medium.com/a-history-of-color/how-art-has-documented-global-disease-since-the-first-century-4f65940163a1> (pregledano 25.8.2020.)

Mirko Ilić, <https://mirkoilic.com/coronavirus/> (pregledano 25.8.2020.)

New York Times, <https://www.nytimes.com/2020/04/01/health/coronavirus-illustration-cdc.html> (pregledano 25.8.2020.)

New Yorker, <https://www.newyorker.com/magazine/2020/06/08/edward-hopper-and-american-solitude> (pregledano 25.8.2020.)

Pixelizam, <http://pixelizam.com/dvije-boje-koje-nevjerovatno-mnogo-uticu-na-nas-mozak/> (pregledano 25.8.2020.)

Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-germany-saint/german-cathedral-dusts-off-relics-of-st-corona-patron-of-epidemics-idUSKBN21C2PM> (pregledano 25.8.2020.)

RTS, <https://www.rts.rs/page/magazine/sr/kulturno/story/3152/vest/3965544/dizajn-ilustracija-beograd-mirko-ilic.html> (pregledano 25.8.2020.)

Saatchi Art, <https://www.saatchiart.com/art/Sculpture-Corona/1529503/7437159/view> (pregledano 25.8.2020.)

Sadris Medrano-Cabral, *The Influence of Plague on Art from the Late 14th to the 17th Century*, <https://www.montana.edu/historybug/yersiniaessays/medrano.html> (pregledano 25.8.2020.)

ScienceMag, 2019. <https://www.sciencemag.org/news/2019/04/meet-scientist-painter-who-turns-deadly-viruses-beautiful-works-art> (pregledano 25.8.2020.)

ScienceMag, 2020. <https://www.sciencemag.org/news/2020/05/black-death-fatal-flu-past-pandemics-show-why-people-margins-suffer-most> (pregledano 25.8.2020.)

Tehran Times, <https://www.tehrantimes.com/news/447111/Iran-s-We-Defeat-Coronavirus-Intl-Cartoon-Contest-announces> (pregledano 25.8.2020.)

The Jakarta Post, <https://www.thejakartapost.com/life/2020/05/20/comics-and-cartoons-are-a-powerful-way-to-teach-kids-about-covid-19.html> (pregledano 25.8.2020.)

Thomas Knieper, , »Political cartoon« <https://www.britannica.com/topic/political-cartoon> (pregledano 25.8.2020.)

UNICEF, <https://www.unicef.org/coronavirus/my-hero-you> (pregledano 25.8.2020.)

Very Well Mind, <https://www.verywellmind.com/the-color-psychology-of-blue-2795815> (pregledano 25.8.2020.)

World Health Organization, <https://www.who.int/about/communications/understandable/visuals> (pregledano 25.8.2020.)

WorldOMeter, <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (pregledano 25.8.2020.)

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Slika 1. Škrobonja, A., Muzur, A., Rotschild, V., *Povijest medicine za praktičare*, Rijeka: Adamić, 2003., str. 15.

Slika 2. <https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/statuette-demon-pazuzu-inscription> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 3. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/548300> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 4. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Statue_of_Asclepius_\(2\).2nd_cent._A.D.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Statue_of_Asclepius_(2).2nd_cent._A.D.jpg) (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 5. https://en.wikipedia.org/wiki/File:The_Triumph_of_Death_by_Pieter_Bruegel_the_Elder.jpg (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 6. https://www.researchgate.net/figure/Hieronymus-Bosch-The-Temptation-of-Saint-Anthony-c-1501-Oil-on-panel-131-228-cm_fig3_339847869 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 7. <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2017/08/18/542435991/those-iconic-images-of-the-plague-thats-not-the-plague?t=1597852161652> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 8. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Josse_Lieferinxe_-_Saint_Sebastian_Interceding_for_the_Plague_Stricken_-_Walters_371995.jpg (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 9. <https://slate.com/human-interest/2014/09/transi-statues-and-cadaver-tombs-memento-mori-of-renaissance-europe.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 10. <https://www.ncregister.com/blog/astagnaro/memento-mori-the-gift-of-death> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 11. <https://www.istria-culture.com/crkva-sv-marije-na-skriljinah-i8> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 12. <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft7t1nb59n&chunk.id=d0e2775&toc.id=d0e2775&brand=ucpress> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 13.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chevalier_Roze_%C3%A0_la_Tourette_-_1720.PNG (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 14. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/22/Museo_del_Prado_-_Goya_-_Caprichos_-_No._40_-_De_que_mal_morira%3F.jpg (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 15. https://en.wikipedia.org/wiki/Self-portrait_with_Dr_Arrieta#/media/File:Francisco_Goya_Self-Portrait_with_Dr_Arrieta_MIA_5214.jpg (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 16. <https://www.distilledhistory.com/cholera/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 17. <https://medium.com/a-history-of-color/how-art-has-documented-global-disease-since-the-first-century-4f65940163a1> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 18. <https://www.deviantart.com/robertwarrenharrison/art/Danse-Macabre-color-253034887> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 19. <https://medium.com/a-history-of-color/how-art-has-documented-global-disease-since-the-first-century-4f65940163a1> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 20. <https://www.sciencemag.org/news/2020/05/black-death-fatal-flu-past-pandemics-show-why-people-margins-suffer-most> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 21. <https://www.mocp.org/detail.php?type=related&kv=3054&t=objects> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 22. <http://100photos.time.com/photos/therese-frare-face-aids> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 23. <https://www.nytimes.com/2020/03/20/world/europe/coronavirus-aids-spanish-flu-ebola-epidemics.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 24. <https://www.latimes.com/science/la-sci-ebola-sars-20141018-story.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 25. <https://www.nytimes.com/2020/03/20/world/europe/coronavirus-aids-spanish-flu-ebola-epidemics.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 26. <https://www.berkeleyside.com/2010/06/04/chalk-and-chocolate-tomorrow> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 27. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3839217/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 28.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rembrandt, The Holy Family with a Curtain, 1646, Museum Schloss Wilhelmsh%C3%B6he, Kassel.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rembrandt,_The_Holy_Family_with_a_Curtain,_1646,_Museum_Schloss_Wilhelmsh%C3%B6he,_Kassel.jpg) (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 29. <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/richard-avedon-1923-2004-william-casby-born-5379351-details.aspx> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 30. <https://www.npr.org/2020/02/13/805837103/images-what-new-coronavirus-looks-like-under-the-microscope?t=1598195982718> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 31. <https://www.nytimes.com/2020/04/01/health/coronavirus-illustration-cdc.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 32. <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/coronavirus/symptoms-causes/syc-20479963> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 33. <https://www.hopkinsmedicine.org/health/conditions-and-diseases/coronavirus> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 34. https://fr.123rf.com/photo_70167095_illustration-3d-de-coronavirus-isol%C3%A9-sur-fond-blanc-le-virus-qui-cause-le-sras-et-mers-le-syndrome-res.html (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 35. <https://analyticalscience.wiley.com/do/10.1002/was.00020069> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 36. <https://www.youtube.com/watch?v=u1AQ5EXcJYc&feature=youtu.be> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 37. <https://www.youtube.com/watch?v=5DGwOJXSxqg&feature=youtu.be> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 38. <https://www.youtube.com/watch?v=rAj38E7vrS8&feature=youtu.be> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 39. <https://informationisbeautiful.net/visualizations/covid-19-coronavirus-infographic-datapack/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 40. <https://www.accuweather.com/en/hr/national/covid-19> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 41. <https://www.unicef.org/coronavirus/my-hero-you> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 42. <https://www.youtube.com/watch?v=R-JbDMYmAQM> 1:53 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 43. <https://www.youtube.com/watch?v=5DIOGKpMNs4> 1:34 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 44.

https://crosig.hr/?gclid=EAIaIQobChMIpdXE4Myq6wIVjbWyCh37kA50EAAAYASAAEgJ4rfD_BwE (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 45. <https://www.youtube.com/watch?v=OmZ-ZKBe0cc> 0:03 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 46. <https://www.youtube.com/watch?v=hJSURyLnn7E> 0:11 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 47. <https://www.dailysabah.com/asia/2020/01/31/dead-man-lies-in-empty-street-in-chinas-wuhan-amid-emergency-over-coronavirus> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 48.

<https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft7t1nb59n&chunk.id=d0e2775&toc.id=d0e2775&brand=ucpress> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 49. <https://www.nytimes.com/2020/01/25/world/asia/china-coronavirus-photos.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 50.

[https://images.thestar.com/zn6yrfEV9Qho_gR2H3N4k7UtVoI=/1086x869/smart/filters:cb\(1585771642966\)/https://www.thestar.com/content/dam/thestar/news/world/asia/2020/04/01/virus-data-whats-known-and-not-known-about-chinas-numbers/XHG504-218_2020_102504.jpg](https://images.thestar.com/zn6yrfEV9Qho_gR2H3N4k7UtVoI=/1086x869/smart/filters:cb(1585771642966)/https://www.thestar.com/content/dam/thestar/news/world/asia/2020/04/01/virus-data-whats-known-and-not-known-about-chinas-numbers/XHG504-218_2020_102504.jpg) (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 51. <https://www.theatlantic.com/photo/2020/02/photos-empty-streets-china-amid-coronavirus-outbreak/606064/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 52. <https://www.businessinsider.com/some-us-roadways-are-deserted-as-a-result-of-the-coronavirus-2020-3> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 53. <https://www.abc.net.au/news/image/12038988-3x2-940x627.jpg> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 54. <https://media13.s-nbcnews.com/i/MSNBC/Components/Video/202008/wuhan-thumb.jpeg> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 55. <https://twitter.com/badiuca/status/1220358585713999874> 0:11 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 56. <https://www.youtube.com/watch?v=yQky8qARcwc> 0:06 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 57. <https://unsplash.com/photos/VwpvVCIExUE> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 58. <https://unsplash.com/photos/xp-ND7NjWaA> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 59. <https://unsplash.com/photos/Sss9uGhSiPw> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 60. <https://www.youtube.com/watch?v=KVC84Hux28U> 0:22 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 61. <https://www.youtube.com/watch?v=KVC84Hux28U> 2:01 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 62. <https://www.youtube.com/watch?v=KVC84Hux28U> 3:00 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 63.

<https://www.facebook.com/16gymnasium/photos/a.2611867955797289/2611868035797281/?type=3&theater> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 64.

<https://www.facebook.com/16gymnasium/photos/a.2611867955797289/2611868072463944/?type=3&theater> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 65. <https://www.lukejerram.com/glass/gallery/coronavirus-covid-19> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 66. <https://www.saatchiart.com/art/Sculpture-Corona/1529503/7437159/view> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 67. <https://www.saatchiart.com/art/Sculpture-Social-Distancing-Bench/1293779/7669243/view> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 68. <https://www.saatchiart.com/art/Sculpture-Quarantine-Meds-2020/91533/7647351/view> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 69. <https://www.saatchiart.com/art/Sculpture-Introspecci-n-por-el-coronavirus/1549693/7686734/view> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 70. <https://www.thestar.com.my/lifestyle/culture/2020/03/18/covid-19-how-the-art-world-is-taking-on-the-virus> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 71. <https://www.newindianexpress.com/world/2020/apr/07/coronavirus-severs-brazils-amazon-forest-from-world-2126914.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 72. <https://www.glas-slavonije.hr/439521/1/Osjecki-su-spomenici-dobili-zastitne-maske> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

- Slika 73. <https://bioscope.ucdavis.edu/2020/04/21/test-anxiety-covid-19-edition/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 74. <https://www.saatchiart.com/art/Painting-Looking-Forward/233360/7630643/view> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 75. <https://www.newyorker.com/magazine/2020/06/08/edward-hopper-and-american-solitude> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 76. <https://www.sophieteaart.com/blog/2020/7/1/sophie-tea-art-in-lockdown-and-that-loo-roll-painting> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 77. <https://www.saatchiart.com/art/Painting-Warhol-style-Mao-Zedong-in-white-mask/308252/7553525/view> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 78. <https://mirkoilic.com/coronavirus/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 79. <https://mirkoilic.com/coronavirus/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 80. https://www.youtube.com/watch?v=7Lj_mkP_tDc 1:29 (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 81. <https://english.alarabiya.net/en/features/2020/03/31/Coronavirus-Syrian-artist-paints-murals-in-war-torn-Idlib-to-warn-of-outbreak> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 82. <https://theconversation.com/coronavirus-murals-inside-the-world-of-pandemic-inspired-street-art-138487> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 83. <https://hasa.co.za/covid-art/street-art/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 84. <https://www.thestar.com.my/lifestyle/culture/2020/03/18/covid-19-how-the-art-world-is-taking-on-the-virus> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 85. <https://www.rferl.org/a/mural-masks-coronavirus-inspires-global-graffiti/30527353.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 86. <https://theconversation.com/coronavirus-murals-inside-the-world-of-pandemic-inspired-street-art-138487> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 87. <https://www.dezeen.com/2020/04/21/banksy-rat-installation-art-news/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 88. https://www.instagram.com/p/B_2o3A5JJ3O/?utm_source=ig_embed (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 89. <https://www.poslovnih.hr/lifestyle/foto-zagrebacki-grafit-u-dvije-rijeci-izrazava-stav-cijelog-svijeta-4220397> (zadnje pregledano 25.8.2020.)
- Slika 90. <https://www.paraf.hr/stozer-naglo-gubi-ugled-capaka-usporeduju-s-hitlerom-po-zagrebu-sve-vise-grafita-korona-prevara/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 91. <https://www.trtworld.com/art-culture/massive-coronavirus-themed-grass-graffiti-is-unveiled-in-swiss-alps-35762> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 92. <https://www.politico.eu/interactive/worlds-cartoonists-on-coronavirus-pandemic/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 93. <https://www.mercurynews.com/2020/03/25/coronavirus-cartoons-2020-tokyo-olympics-paralympics-postponed/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 94. <https://www.inquirer.com/health/coronavirus/coronavirus-covid-19-stay-home-shelter-place-cartoons-20200323.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 95. <https://www.ajc.com/blog/luckovich/mike-luckovich-the-frontlines/cLrwNVlsZdVZPIkJ6HGh6J/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 96. <https://iranpress.com/iran-i145573-iranian-artist-creates-cartoons-to-bless-doctors-for-their-work> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 97. https://img.freepik.com/vettori-gratuito/concetto-domestico-del-supereroe-dell-illustrazione-dell-insegna-della-campagna-di-soggiorno_95561-250.jpg?size=626&ext=jpg (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 98. <https://www.instagram.com/p/CDBs9syjZbp/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 99. <https://cartoonmovement.com/cartoon/corona-who-earth-deserves> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 100. https://www.reddit.com/r/im14andthisisdeep/comments/gw0xi5/looks_like_he_can_go_for_a_nother_round/ (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 101. <http://www.cantonese.sheik.co.uk/phorum/read.php?1,147971> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 102. https://www.reddit.com/r/SinophobiaWatch/comments/exifc9/in_case_someone_hasnt_seen_this_creative/ (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 103. <https://www.chinadaily.com.cn/a/202006/06/WS5edaebaba31083481725136d.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 104. <http://english.visitbeijing.com.cn/a1/a-XEO2HZD22A26F9CA068491> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 105.

<http://global.chinadaily.com.cn/a/202005/19/WS5ec31671a310a8b24115694c.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 106. <https://www.politico.com/cartoons/2020/03/26/cartoonists-around-the-world-take-on-a-global-pandemic-000141?slide=7> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 107.

https://www.noozhawk.com/article/daryl_cagle_the_great_wave_of_covid_19_is_coming_20200328 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 108. <https://www.inquirer.com/health/coronavirus/coronavirus-covid-19-pandemic-trump-cartoons-20200313.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 109.

<https://www.facebook.com/niktitanik/photos/a.125958167228/10158434999157229/?type=3&theater> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 110.

<https://www.facebook.com/niktitanik/photos/a.125958167228/10158421710137229/?type=3&theater> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 111.

<https://www.facebook.com/niktitanik/photos/a.125958167228/10158527810532229/?type=3&theater> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 112. <https://artreview.com/two-months-that-failed-to-change-the-world/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 113. <https://www.pinterest.fr/pin/482588916297146796/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 114. <https://www.youtube.com/watch?v=htmweX6edTw> 1:20 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 115. <https://www.youtube.com/watch?v=htmweX6edTw> 2:16 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 116. <https://www.youtube.com/watch?v=htmweX6edTw> 2:48 (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 117. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-britain-mask-pictu/man-parades-down-oxford-street-wearing-nothing-but-mask-idUSKCN24P288> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 118. <https://metro.co.uk/2020/06/03/artist-goes-shopping-naked-except-face-masks-protest-coronavirus-lockdown-12794672/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 119. <https://www.24sata.hr/lifestyle/dino-je-u-haljini-od-200-maski-za-lice-prosetao-splitom-711986> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 120. <https://www.pobjeda.me/clanak/najskuplja-mask-a-protiv-korone-zlato-i-dijamanti-i-cijena-od-15-miliona-dolara> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 121. <https://www.euronews.com/2020/07/20/coronavirus-trump-says-wearing-face-mask-is-patriotic> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 122. <https://www.thestar.com.my/lifestyle/culture/2020/03/18/covid-19-how-the-art-world-is-taking-on-the-virus> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 123. <https://www.insider.com/most-creative-face-masks-people-have-designed-2020-5#the-alien-franchise-was-the-inspiration-behind-this-facehugger-mask-23> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 124. <https://www.dw.com/en/coronavirus-lockdown-is-india-flattening-the-covid-19-curve/a-53229447> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 125. <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/02/03/hong-kong-tightens-border-keep-virus-hospital-workers-strike/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 126. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/video-pogledajte-kako-danas-izgleda-najveca-hrvatska-arena-na-hodnicima-postavljeno-300-kreveta-za-prihvat-zarazenih-koronavirusom-10114066> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 127. fotografija autora Tina Rajkovića

Slika 128. <https://blog.emojipedia.org/spread-of-the-coronavirus-emoji/> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

Slika 129. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8157567/German-cathedral-pays-tribute-little-known-patron-saint-pandemics-called-St-CORONA.html> (zadnje pregledano 25.8.2020.)

SAŽETAK

Autori:

Marta Damjanović i Tin Rajković

Naslov rada:

Vizualno reprezentiranje pandemije COVID-19

Suvremena pandemija COVID-19 utječe na sve društvene aspekte života pa samim time i na vizualnu komunikaciju. Usporedbom s povijesnim vizualnim reprezentacijama različitih bolesti pokazuje se da je vizualna strana ove pandemije posebna jer u sebi ogleda mnoge suvremene društvene aspekte poput razvijene vjere u znanstvena medicinska dostignuća, izrazite globalne kulturne povezanosti, isprepletenosti umjetničkih i uporabnih „slika“, ali i održivosti određenih povijesnih percepcija čime se potvrđuje moć slike da na sebe poprima narativne mogućnosti.

Ključne riječi: koronavirus, pandemija COVID-19, povijest umjetnosti, vizualna reprezentacija, vizualni studiji

SUMMARY

Authors:

Marta Damjanović i Tin Rajković

Title:

Visual representation of COVID-19 pandemic

Contemporary pandemic COVID-19 affects all social aspects of life, as well as visual communication. By comparing the historical visual representation of various diseases, it has been confirmed that the visual representation of this pandemic is fairly distinctive from all others. In itself, it reflects many contemporary social aspects, such as developed faith in scientific medical accomplishments, pronounced global cultural connections, the entanglement of artistic and applied “images“, but also the sustainability of historical perceptions, which confirms the power of an image to attract narrative possibilities.

Key words: coronavirus, COVID-19 pandemic, art history, visual representation, visual studies

ŽIVOTOPISI AUTORA

Marta Damjanović rođena je 11. 4. 1996. godine u Našicama gdje je završila osnovnu i srednju školu, a trenutno studira na dvopredmetnom studiju povijesti umjetnosti i filozofije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Tin Rajković rođen je 21. 11. 1996. godine u Zagrebu gdje je završio osnovnu i srednju školu, a trenutno studira na dvopredmetnom studiju povijesti umjetnosti i komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te na integriranom studiju poslovne ekonomije na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zajedno su organizirali 8. međunarodni kongres studenata povijesti umjetnosti održan 13. – 15. studenog 2019. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na kojem su, uz hrvatske istraživače, sudjelovali i predavači iz Bosne i Hercegovine, Češke, Grčke, Italije, Mađarske, Njemačke, Slovenije, Srbije, Švicarske te Ujedinjenog Kraljevstva.